

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jure Kos

mentorica: doc. dr. Maja Bučar

somentor: izr. prof. dr. Mitja Saje

KITAJSKA IN SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO

1. UVOD.....	5
2. GOSPODARSKI RAZVOJ KITAJSKE	8
2.1. Kolonizacija Kitajske.....	9
2.2. Obdobje Republike Kitajske.....	11
2.3. Ustanovitev Ljudske republike	11
2.4. Politika odprtih vrat	13
2.5. Naloge za prihodnost	17
2.5.1. Institucionalni okvir	18
2.5.2. Socialne razlike	19
2.5.3. Ekološki problemi.....	21
3. MULTILATERALNI TRGOVINSKI SISTEM	24
3.1. GATT	24
3.2. WTO	25
3.2.1. Glavna načela.....	25
3.2.2. Naloge	26
3.2.3. Sestava	26
3.2.4. Članstvo	27
3.2.5. Sprejemanje odločitev.....	27
3.2.6. Reševanje sporov	28
3.3. Države v razvoju in WTO.....	28
4. DOLGI POHOD V WTO.....	31
4.1. Pristopni proces.....	31
4.2. Prizadevanja za članstvo v GATT	34
4.3. Pogajanja z ZDA.....	38
4.4. Vstop v WTO	42

5. OBVEZNOSTI KITAJSKE Z VSTOPOM V WTO	44
5.1. Carine, kvote in uvozna dovoljenja	45
5.2. Kmetijstvo.....	45
5.3. Industrijski proizvodi.....	46
5.4. Storitve.....	46
5.4.1. Trgovina in distribucija.....	47
5.4.2. Telekomunikacije.....	47
5.4.3. Zavarovalništvo.....	48
5.4.4. Bančništvo.....	48
5.4.5. Vrednostni papirji	48
5.4.6. Poslovne storitve.....	49
5.5. Protidumpinški ukrepi in subvencije	49
5.6. Zaščita pred prevelikim uvozom.....	49
6. POLITIČNE IN GOSPODARSKE REFORME PO VSTOPU V WTO	51
6.1. Politične reforme.....	55
6.1.1. Pravna in administrativna reforma.....	55
6.1.2. Politične institucije.....	59
6.1.3. Človekove pravice	61
6.2. Gospodarske reforme	63
6.2.1. Zasebni sektor	63
6.2.2. Tuje neposredne investicije.....	67
6.2.3. Kmetijstvo.....	69
6.2.4. Finančni sektor.....	71
6.2.5. Telekomunikacije.....	75
6.2.6. Avtomobilska industrija.....	77
7. ZAKLJUČEK.....	79
8. VIRI.....	82

SEZNAM KRATIC

AI	Amnesty International
APEC	Skupina za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje
ASEAN	Združenje držav Jugovzhodne Azije
BDP	Bruto domači proizvod
EU	Evropska unija
GATT	Splošni sporazum o carinah in trgovini
IFC	Mednarodna finančna korporacija
IMF	Mednarodni denarni sklad
ITO	Mednarodna trgovinska organizacija
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
TRIMS	ukrepi na področju vlaganj, ki vplivajo na trgovino
TRIPS	trgovinski vidiki pravic intelektualne lastnine
USTR	United States Trade Representative
WB	Svetovna banka
WTO	Svetovna trgovinska organizacija
ZN	Združeni narodi

SEZNAM TABEL IN GRAFOV

Tabela 2.1. Rast BDP v letih 1991-2001	15
Tabela 2.2. Inflacija v letih 1990-2000	16
Tabela 2.3. Neenakost porazdelitve dohodka v izbranih letih	19
Tabela 4.1. Deset največjih trgovinskih partnerjev Kitajske	37
Tabela 4.2. Pregled ključnih dogodkov v procesu vstopanja Kitajske v WTO	43
Tabela 6.1. Tuje neposredne investicije v letih 1997-2002	67
Tabela 6.2. Delež BDP po sektorjih	70
Graf 6.1. Prihodki zasebnih podjetij v letih 1991-1997	64
Graf 6.2. Število zaposlenih v zasebnem sektorju v letih 1991-1997	65
Graf 6.3. Predvidena rast BDP prvih pet let po vstopu v WTO	68

1. UVOD

Kitajska je nekoč že bila velesila in danes je na dobri poti, da to znova postane. Dežela z najdaljšo neprekinjeno civilizacijo in kulturo je v zadnjih stoletjih preživela velike pretrese. Prestala je kolonizacijo in izkoriščanje tujcev, upore, državljansko vojno in revolucije. Kitajska je kljub pritisku tujcev ostala zaprta in se je začela odpirati šele pred kratkim. Prve gospodarske reforme konec 70. let prejšnjega stoletja so bile previdne in postopne, vendar so kmalu presegle nacionalne okvire.

Z vse večjim izvozom in pritokom kapitala iz tujine se je Kitajska vse bolj vključevala v svetovno gospodarstvo. Kitajsko gospodarstvo je z odpiranjem postalo tudi bolj občutljivo za pozitivna in negativna gibanja v svetovni trgovini, zato je ta država začela iskati zavetje v mednarodnih ekonomskih organizacijah. Ko se je kitajsko vodstvo odločilo za ta korak, si verjetno ni predstavljalo, da bo proces pristopanja k Splošnemu sporazumu o carinah in trgovini (GATT) in nato k njegovi naslednici Svetovni trgovinski organizaciji (WTO) trajal tako dolgo. V 15 letih pogajanj, v katerih je veliko vlogo odigrala tudi politika, se je izkazalo, da se države dobro zavedajo, kako močno bo Kitajska vplivala na svetovne gospodarske tokove.

Vendar namen te naloge ni ugotoviti, kakšen vpliv ima Kitajska na svetovno trgovino in mednarodne ekonomske organizacije, temveč obratno – kakšne posledice vključitev v WTO prinaša državi z največ prebivalci na svetu. Kaj to pomeni za tranzicijo iz planskega v tržno gospodarstvo na Kitajskem? Ali se bodo reforme političnega in gospodarskega sistema nadaljevale? Je za nadaljevanje reform potreben zunanji pritisk? Z odgovori na ta vprašanja bom poskušal potrditi hipotezo, v kateri predvidevam, da je vstop Kitajske v WTO pospešil politične in gospodarske reforme v tej državi.

Osrednji del naloge je razdeljen na pet poglavij. V drugem poglavju bom predstavil gospodarski razvoj Kitajske v zadnjih nekaj stoletjih, s čimer bom postavil okvir za razumevanje procesov, ki se v tej državi odvijajo danes. Kolonizaciji Kitajske, propadu

zadnje dinastije in nestabilnosti v obdobju 1911-1949 bom namenil prvi del tega poglavja, v drugem delu pa bom opisal Kitajsko pod vodstvom komunistov in gospodarske reforme, ki jih je sprožil Deng Xiaoping.

V tretjem poglavju bom predstavil multilateralni trgovinski sistem, katerega del je v zadnjih dveh desetletjih postala tudi Kitajska. V prvem delu bom na kratko predstavil začetke tega sistema in GATT, nato pa sledi formalna predstavitev WTO. Ker je tudi Kitajska država v razvoju, bom v zadnjem delu spregovoril o kritikah te skupine držav na račun WTO.

V četrtem poglavju bom opisal 15 let trajajoči proces vključevanja Kitajske v WTO. Najprej bom predstavil nekaj splošnih informacij o pristopnem procesu na primeru Kitajske, nato pa sledi kronološki pregled dogodkov, ki se zaključijo z vstopom te države v WTO.

Peto poglavje je v celoti posvečeno obveznostim, ki jih je Kitajska sprejela z vstopom v WTO. Zaradi njihovega velikega obsega se bom osredotočil predvsem na tiste obveznosti, ki naj bi imele največ vpliva na Kitajsko.

Zadnje poglavje je namenjeno političnim in gospodarskim reformam na Kitajskem po vstopu v WTO. Uvodni del poglavja je namenjen nekaj splošnim ugotovitvam glede posledic vstopa v to organizacijo, v drugem in tretjem delu pa bom predstavil reforme političnega in gospodarskega sistema, pri čemer se bom osredotočil na nekaj glavnih področij.

Pri pisanju diplomske naloge sem si pomagal predvsem s tujo literaturo in internetnimi viri. Pri iskanju literature sem imel nekaj težav, saj v Sloveniji skoraj ni sodobnih knjig o Kitajski, o temi te naloge pa sploh ne. Zato sem si moral precej pomagati z internetnimi viri, predvsem z dokumenti različnih mednarodnih organizacij. Težave so se pojavile tudi pri navajanju statističnih podatkov o kitajskem gospodarstvu, saj se kitajski uradni podatki in podatki neodvisnih virov pogosto razlikujejo.

S to nalogo želim Kitajsko tudi nekoliko približati slovenski javnosti, saj ta dežela velikanskih razsežnosti kljub gospodarskemu, političnemu in kulturnemu odpiranju svetu ostaja neznanka. Čeprav je naloga zasnovana razmeroma ozko, upam, da je v njej dovolj informacij, da bralec dobi splošen vtis o Kitajski.

2. GOSPODARSKI RAZVOJ KITAJSKE

V tem poglavju bom predstavil gospodarski razvoj Kitajske v zadnjih nekaj stoletjih. Prvi del je namenjen obdobju, ko so na Kitajsko prodirali tujci, v drugem delu pa opisujem obdobje nestabilnosti v letih 1911-1949, ki se konča z ustanovitvijo Ljudske republike Kitajske. Sledi predstavitev gospodarskih reform in odpiranje svetu po letu 1978.

Kitajska je bila s svojo civilizacijo in številnim prebivalstvom stoletja največje gospodarstvo na svetu. Do leta 1820 je predstavljala 28,7 odstotka svetovnega gospodarstva, daleč več kot Indija s 16-odstotnim deležem. Francija na tretjem mestu je imela 5,4-odstotni delež, danes največje gospodarstvo, ZDA, pa je bilo na devetem mestu s komaj 1,8 odstotka svetovnega gospodarstva (Maddison v Panitchpakdi in Clifford 2002: 7). Vprašanja, kako in zakaj je Kitajska to dosegla, in način, kako znova doseči nekdanjo veličino, si danes zastavljajo kitajske elite – študenti, akademiki, disidenti in politični voditelji. Kljub vsem razlikam, ki delijo državo, želja po njeni ustrezni vlogi v svetu združuje Kitajce. Kitajsko pragmatično gospodarsko politiko vodi želja, da bi država znova dobila vlogo velike sile, ki jo je nekoč že imela.

Kitajska je dala svetu ogromno tehničnih izumov, od smodnika do tiska in papirja. Kitajski vladarji so vladali imperiju, ki je bil nemalokrat največji na svetu, vsekakor pa z najdaljšim stažem. Osem velikih dinastij je državi vladalo več kot 2100 let. Čeprav se je ozemlje pod cesarskim nadzorom širilo in manjšalo, je Kitajska uspela obdržati enotno in razmeroma nespremenjeno kulturo, civilizacijo in državnost. Nobena druga kultura se ne more pohvaliti s tradicijo, dolgo več kot dve tisočletji.

Na žalost pa Kitajski ni uspel preskok v moderni svet. Ko se je Zahod industrializiral, Kitajska ni bila pripravljena na spremembe. Država se je dolgo trudila za narodno enotnost. Administrativni aparat s krutim sistemom državnih izpitov in centralnim nadzorom je združil državo, toda prav rigidnost sistema je preprečevala rast in razvoj. Zaradi enotnosti se je sistem razširil na večino ozemlja, zato je Kitajska lahko obdržala

vsa ozemlja kljub menjavanju dinastij. Centralizirani, homogeni pristop je lokalnim veljakom onemogočal, da bi ogrozili cesarsko moč. Kitajska ni dovolila mestnih držav, kakršne so nastale v Evropi, prav tako ni poznala delitve oblasti med dvorom in mestom ali med kraljem in cerkvijo, ki je bila eden od povodov za začetek renesanse v Evropi. Renesansa z intelektualnim vrenjem je odprla možnost za gospodarski razvoj Evrope, najprej s kmetijsko in nato z industrijsko revolucijo.

2.1. Kolonizacija Kitajske

Kitajska je dala spremembam le malo možnosti. Samozadostno Cesarstvo sredine je ostalo zaprto kljub svoji velikosti. Njeno izoliranost bi lahko povzeli z besedami, ki jih je cesar Qianlong izrekel ob obisku britanske misije pod vodstvom lorda Georgea Macartneyja. Ob darilih, ki so jih prinesli Britanci in ki naj bi predstavili britanske rokodelske spretnosti, je Qianlong dejal: »Nikoli nismo cenili barbarskih izdelkov, prav tako nimamo najmanjše potrebe po blagu iz vaše države.« (Spence 1990: 122).

Britanci so zavrnilo Qianlongovo besede. Skupaj z drugimi zahodnimi silami so še naprej poskušali pridobiti več trgovinskih pravic. Macau je postal portugalsko oporišče leta 1557, ko so Kitajci dovolili Portugalcem, da tam postavijo manjše oporišče kot nagrado za pomoč pri pregonu japonskih gusarjev. Iz Macaa so trgovci nekaj mesecev na leto pod določenimi pogoji trgovali s Kitajci v Guangdongu. Britanci so se pridružili Portugalcem in drugim Zahodnjakom pri vzpostavljanju trgovskih stikov s Kitajci skozi pristanišča na jugu Kitajske.

Toda Britanci so želeli več. Pritiski so dosegli vrhunec z *opijskimi vojnami*, ki so ime dobile po proizvodu, ki je Britancem prinašal ogromne dobičke, Kitajci pa so bili odločeni, da trgovino s to drogo ustavijo. Kitajska se je morala leta 1842 odreči otoku Hongkong ob ustju Biserne reke; to je bila cena za poraz v sporu z Britanci (Bai 2002: 396). Njihov uspeh je spodbudil tudi druge države, da so zahtevale koncesije za trgovanje

s Kitajsko. Do konca stoletja je bila Kitajska razkosana, le redkih večjih mest ni zajela kolonizacija tujcev.

Vrsta sporazumov, ki so bili vsiljeni Kitajski, je Britanskemu imperiju, Franciji, Nemčiji, Japonski in Rusiji dala izjemne privilegije. Tujci so na primer pristanišča upravljali kot kolonije. Prvo med njimi je bil Hongkong, najpomembnejše, vsaj do leta 1949, pa je bil Šanghaj. V oči je še bolj bodla imuniteta tujcev pred kitajskimi sodišči. Ker niso zaupali pogosto muhastemu in krutemu kitajskemu pravnemu sistemu, so zahtevali in dobili pravico do imunitete pred kitajskimi sodišči. Tujci so dobili tudi pravico do določanja in pobiranja carin. Poleg carinske službe so nadzorovali tudi svetilnike in poštni sistem ter upravljali pristaniški promet. Britanske družbe so imele v rokah trgovino v številnih enklavah, finance pa so nadzorovale tuje banke, kot na primer Hong Kong Bank in Shanghai Bank. Sodobni del kitajskega gospodarstva so torej vodili tujci.

Kitajska še danes upravičeno gleda na te sporazume kot na neenakopravne pogodbe. Njihove posledice so bile ogromne, zato lahko razumemo sumničavost, celo sovražnost, s katero so Kitajci v preteklosti gledali na odpiranje svetu. Glede na to, da je bila Kitajska pred dvema stoletjema dežela, ki ni želela trgovati z zunanjim svetom, je presenetljiva vnema, s katero se je odprla svetovni trgovini v zadnjih 25 letih.

Sredi 19. stoletja se je tudi Japonska podobno kot Kitajska znašla pred pritiski Zahoda, naj se odpre. Po začetnem oklevanju je leta 1868 z reformami, znanimi pod imenom *meiji*, stopila na pot ekonomske modernizacije. Kitajska ni bila pripravljena na takšen korak. Previdne reforme proti koncu 19. stoletja so se izkazale za neuspešne. K dodatnemu ponižanju Kitajske je prispevala še *boksarska vstaja* leta 1899. Nacionalisti so neuspešno poskušali pregnati tujce iz države, pri čemer so ubili več sto Britancev, Američanov in drugih Zahodnjakov. Za uboje se je maščevala vojska, ki jo je sestavilo osem držav (Bai 2002: 437). Že tako zlomljeno kitajsko gospodarstvo so še dodatno prizadele ogromne odškodnine, ki so si jih tujci izpogojevali za škodo med vstajo. Dobro desetletje kasneje, leta 1911, je dinastija Qing propadla, s čimer se je končalo obdobje cesarske vladavine (Meisner 1999: 9).

2.2. Obdobje Republike Kitajske

Propad cesarstva je pustil praznino, ki je ni mogla zapolniti novoustanovljena Republika Kitajska. Sledila so leta spopadov in kaosa. Sun Jatsen ni zmožgel učinkovito voditi države, zato so se za oblast borili poglavarji vojne in revolucionarji. Tujci so še naprej izkoriščali šibko Kitajsko. Japonska zasedba severovzhodne province Mandžurije je dodatno razkosala državo. Glavna tekmeča za oblast na Kitajskem, Čankajškov *Kuomintang* in Kitajska komunistična partija se nista uspela dogovoriti za skupen boj proti zavojevalcem. Druga svetovna vojna je za kratek čas prekinila nesoglasja, toda ko je bilo vojne konec, se je državljanska vojna nadaljevala. Kljub ameriški podpori so bili nacionalisti poraženi in so se umaknili na Tajvan. Kitajska je pod vodstvom komunistov obnovila svojo ozemeljsko celovitost z izjemo Hongkonga, Macaa in Tajvana. Kitajska ni bila več razkosana, toda bila je revna, uničena in izčrpana zaradi vojne.

2.3. Ustanovitev Ljudske republike

Prvega oktobra 1949 je Mao Zedong na Trgu nebeškega miru v Pekingu razglasil ustanovitev Ljudske republike Kitajske. Kitajska se je pod vodstvom komunistov znebila tuje nadvlade, s čimer je uresničila večino svojih nacionalističnih ciljev. Izgon tujcev je še dodatno prizadel kitajsko gospodarstvo, saj so z njimi odšle tudi skoraj vse tuje družbe. Mao je obnovo v vojni uničenega gospodarstva začel z agrarno reformo. Zemljo so vrnili kmetom, produktivnost se je povečala. Sledila je kolektivizacija, ki pa ni prinesla rezultatov, ki jih predvidel Mao.

Mao, nezadovoljen z rezultati agrarne reforme, je nato pozornost usmeril na industrijo. Z *velikim skokom naprej* (1958-1960) je v kratkem času želel dohiteti zahodne države. Njegov megalomanski načrt je propadel. Lakota kot rezultat te kampanje in naravnih nesreč je zahtevala približno 30 milijonov življenj (Meisner 1999: 237).

Mao se je nato lotil vse bolj razširjene birokratizacije svoje revolucije. V odgovor je leta 1966 sprožil *veliko kulturno revolucijo*, še eno tragično obdobje v mladi Ljudski republiki. Kulturna revolucija je po uradnih podatkih prizadela 100 milijonov Kitajcev. Izogniti se ji niso mogli niti člani vladajoče elite. Deng Xiaoping, eden najvišjih funkcionarjev v partijski hierarhiji, je le eden od članov elite, ki je moral na prevzgojo na podeželje. Študenti so napadali učitelje, univerze so bile zaprte, razredni sovražniki so bili ponižani. Oblast je v več delih države razpadla. Radikalne organizacije so se spopadale za oblast. Mladi rdeči gardisti so uničevali kulturne in zgodovinske spomenike neprecenljive vrednosti, s čimer so želeli pomesti z ostanki starega konfucijanskega reda. Vsako dejanje, celo prepir med možem in ženo, so spolitizirali in preučili v luči razrednega boja in Maovih zapovedi (glej Meisner 1999: 312-376).

Kulturna revolucija je šla tako daleč, da je Kitajsko pripeljala na rob propada. Mao je z zavezniki v skrajnem levem krilu partije napadal predsednika Liu Shaoqija, ki je bil v partijski hierarhiji takoj za Maom. Mao je nasprotoval Liujevimi spodbudami za povečanje kmetijske proizvodnje. Liu je v prizadevanjih, da bi razsežnosti revolucije obdržal v mejah, sam postal žrtev norije, ki je zajela državo. Leta 1968 je bil odstavljen in razglašen za odpadnika in izdajalca. Leto dni kasneje je umrl v zaporu. Še en dokaz, da se revolucija obrača proti sebi, je bila smrt Lin Biao v strmoglavljenem letalu leta 1971. Takrat Maov drugi človek naj bi načrtoval umor voditelja in poskušal prevzeti oblast.

Kulturna revolucija je v vsakem Kitajcu, ki je preživel to obdobje, pustila globok strah pred kaosom in nagonsko željo po stabilnosti. Oblasti so kasneje mnogokrat igrale na to karto, ko so upravičevale vladanje s trdo roko. To je bilo še posebej očitno po propadu komunizma v vzhodni Evropi in nekdanji Sovjetski zvezi ob koncu 80. in v začetku 90. let prejšnjega stoletja. Kitajsko vodstvo še danes opozarja pred kaosom, ki bi zavladal v državi, če bi ubrala podobno pot kot nekdanja Jugoslavija ali Sovjetska zveza. Celotne mlajše generacije, ki so odraščale po letu 1978 v obdobju relativnega obilja, se bojijo sprememb.

Maova zapuščina v ekonomskem smislu je bila klavrna. Govoril je o gospodarskem razvoju, v obdobju njegovega vladanja pa je Kitajska naredila še nekaj korakov nazaj. Leta 1978 je predstavljala komaj sedem odstotkov svetovnega gospodarstva v primerjavi z več kot četrtno stoletje in pol pred tem. Zato se je Kitajska podala v lov za izgubljenim časom.

2.4. Politika odprtih vrat

Po Maovi smrti leta 1976 se je na oblasti kmalu utrdil Deng Xiaoping. Leta 1978 je napovedal prve v vrsti smelih gospodarskih reform, znanih pod imenom *politika odprtih vrat*. Začel je z vzpostavljanjem sistema t.i. lastne odgovornosti (Rošker 1992: 31), ki je kmetom nalagala individualno odgovornost za zemljo, ki jim je bila dodeljena. Ko so dosegli kvoto, ki so jo morali oddati državi, so ostanek lahko prodali na prostem trgu. S tem sistemom je Kitajska naredila korak stran od velikih nizkodonosnih kmečkih komun, ki so bile do takrat vir večine kmetijskih pridelkov. Ko so kmetje dobili zemljo spet v svoje roke, se je produktivnost naglo povečala. Potreba po kmečki delovni sili se je zmanjšala, odvečni delavci so odšli v industrijo. Leta 1978 so kmetje predstavljali 71 odstotkov delovne sile, leta 1995 pa le še 50 odstotkov (Panitchpakdi in Clifford 2002: 16).

Od začetka reform leta 1978 do sredine 90. let prejšnjega stoletja je prag revščine prestopilo 200 milijonov Kitajcev. Dohodek na prebivalca se je povečal za štirikrat, tako mestno prebivalstvo kot kmetje so si lahko privoščili dobrine, o katerih so pred reformami lahko le sanjali. Ob začetku Dengovih reform je bila televizija pravo razkošje, ob njegovi smrti skoraj 20 let kasneje pa je imela televizijski aparat skoraj vsaka kitajska družina. Dengova odločitev, da Kitajsko odpre svetu, je privabila tudi tuje vlagatelje. Ko je Deng leta 1997 umrl, je Kitajska prejela 40 milijard dolarjev tujih neposrednih investicij. Le ZDA so jih prejele več.

Stopnje gospodarske rasti so bile tako visoke, da se je gospodarstvo začelo pregrevati. Odprava nadzora nad cenami za številne dobrine in investicije so konec 80. let pospešile inflacijo (Overholt 1993: 26). Takrat je vlada stopila na zavore. Uvedla je stroge ukrepe, ki so upočasnili rast, k upočasnitvi pa je prispeval tudi umik tujih vlagateljev, ki je sledil dogodkom na Trgu nebeškega miru leta 1989. V začetku 90. let je marsikdo dvomil v nadaljevanje reform. Leta 1992 je 87-letni Deng med svojim zadnjim pomembnejšim javnim nastopom obiskal Posebno gospodarsko območje Shenzhen ob meji s Hongkongom. Takrat je Kitajce pozval, naj pospešijo gospodarsko rast in nadaljujejo gospodarske reforme (Meisner 1999: 516). Njegova turneja po jugu je dala Kitajski nov zagon. Začelo se je novo obdobje gospodarske rasti, ki je v naslednjih letih dosegala celo 12 odstotkov na leto.

Čeprav se velikokrat zdi, da Kitajska pretirava pri navajanju podatkov o gospodarski rasti, so številke za ta leta vseeno osupljive. Leta 1992 se je bruto domači proizvod (BDP) pod vplivom Dengovega poziva povečal za 14,2 odstotka. Naslednje leto se je povečal za 13,5 odstotka, leta 1994 pa še za 12,7. Celo leta 1995, ko je takratni guverner centralne banke Zhu Rongji poskušal zavreti gospodarstvo, je stopnja rasti znašala 10,5 odstotka (Chang 2002: 169). Do Dengove smrti se je kitajsko gospodarstvo tako spremenilo, da je bilo skoraj neprepoznavno.

Gospodarska rast v letih od 1978 do 2000, ko je BDP presegel 1000 milijard dolarjev, je bila povprečno devetodstotna, s čimer je Kitajska podrla rekord, ki sta ga postavila Tajvan in Južna Koreja. Kitajska je daleč preseгла gospodarsko rast zahodnih sil v 19. stoletju, ko so te poniževale Kitajsko. Britansko gospodarstvo je na višku industrijske revolucije v letih od 1830 do 1910 raslo z 1,2-odstotno stopnjo. Svetovna banka (WB) ugotavlja, da je Kitajska v dveh desetletjih dosegla to, za kar so ostale države potrebovale več stoletij (World bank 1997).

Tabela 2.1. Rast BDP v letih 1991-2001 (v odstotkih)

Leto	Rast BDP
1991	9,2
1992	14,2
1993	13,5
1994	12,7
1995	10,5
1996	9,6
1997	8,8
1998	7,8
1999	7,1
2000	8,0
2001	7,9

Vir: World Bank (2002)

Pomemben del Dengove zapuščine je tudi, da je, čeprav mogoče nenamenoma, oblast pustil v rokah svojega izbranega naslednika Jiang Zemina (Overholt 1993: 53). Jiang se je po incidentu na Tiananmenu leta 1989 povzpел na položaj generalnega sekretarja komunistične partije. Veljal je za prehodnega voditelja, vendar je izkoristil slabo zdravje svojega patrona in se utrdil na oblasti. Tako je spravil v zadrego dvomljivce in opravil z nasprotniki znotraj partije, ki so ovirali miren prehod oblasti.

Jiang, razmeroma neopazen in previden mož, je Kitajsko vodil v obdobju velike gospodarske rasti in stabilnosti. Ena njegovih najpametnejših potez je bila, ko je iz Šanghaja, kjer je bil nekoč partijski sekretar, v Peking pripeljal enega svojih kolegov. Nekdanjega šanghajskega župana Zhu Rongjija je postavil na položaj podpredsednika vlade. Zhu, ki je nato postal guverner centralne banke in leta 1998 premier, se je izkazal za enega najbolj spretnih ekonomistov v kitajski zgodovini. Leta 1994 je najprej stopil na zavore in upočasnil gospodarstvo, ki je drvelo v hiperinflacijo, saj so cene rasle za 20 odstotkov na leto. Zhujju je prvič v sodobni Kitajski uspel mehak pristanek gospodarstva z znižanjem rasti z 12,7 odstotka leta 1994 na 7,8 leta 1998 (Chang 2002: 169). Takrat je

za boj z grozečo deflacijo, ki sta jo povzročila počasnejša rast in prezasičenost trga, sprejel obsežen program vlaganj v nujno potrebno infrastrukturo in gradnjo stanovanj.

Tabela 2.2. Inflacija v letih 1990-2000 (v odstotkih)

Leto	Inflacija
1991	3,4
1992	6,6
1993	16,2
1994	30,4
1995	26,8
1996	15,2
1997	5,6
1998	-1,7
1999	-1,8
2000	0,8

Vir: Asian Development Outlook 2001

Jiang je leta 1997 na kongresu komunistične partije napovedal reformo državnih podjetij. Ta napoved je skupaj z azijsko finančno krizo sprožila novo obdobje gospodarskih reform, ki so Kitajsko pripeljale korak bližje privatizaciji državnega sektorja. Pravice do zasebne lastnine so dve leti kasneje razširili s spremembo ustave. Rastoči stanovanjski trg in zasebni sektor je velikemu številu ljudi omogočil, da so se rešili okovov sistema delovnih enot *danwei*¹. Za milijone delavcev je to pomenilo, da lokalni partijski funkcionarji niso več odločali, kako veliko stanovanje bodo imeli in kakšno delo bodo opravljali.

¹ Delovna enota je bila osnovna družbena organizacija zunaj družinskega okolja. Vsak delavec v državnem podjetju ali državni upravi je bil avtomatično član *danweija*. Delovne enote so izvajale strog nadzor nad svojimi člani - odločale so o porokah, ločitvah in celo rojstvih, dodeljevale so stanovanja, določale plače in razdeljevale hrano. Z razvojem zasebnega sektorja in prihodom tujih podjetij se pomen *danweijev* zmanjšuje.

2.5. Naloge za prihodnost

Kljub opravljenim reformam je pred Kitajsko še dolga pot. Z vstopom v WTO je Kitajska šele pri koncu začetka reform. Podobno kot večina držav v razvoju je tudi Kitajska desetletja gospodarski razvoj enačila z razvojem težke industrije. Državno planiranje je kapital in druge redke vire usmerjalo v težko industrijo, na primer v železarsko in kemično. Toda te kapitalno intenzivne industrije so bile kronično neučinkovite. Ko je Kitajska začela reforme, je bil eden največjih izzivov, kako državna podjetja spremeniti v moderne družbe. Sredi 90. let se je Kitajska spogledovala z idejo o oblikovanju industrijskih skupin po korejskem vzoru. Kitajski voditelji so upali, da bi zastarele industrijske velikane spremenili v nekaj, kar bi bilo podobno korejskim *chaebolom*². Skupina strokovnjakov iz Pekinga je bila leta 1997 že pripravljena na odhod v Seul, ko je Azijo udarila finančna kriza. Kitajce so korejske finančne težave, ki so jih reševali z 58 milijardami dolarjev posojil Mednarodnega denarnega sklada (IMF) in ki so pripeljale do propada številnih *chaebolov*, prepričale o neprimernosti tega modela.

Namesto tega se je Kitajska odločila za pot, ki je obljubljala veliko več. Delnice nekaterih največjih podjetij je uvrstila na newyorško in hongkonško borzo. Mejniki za Kitajsko je bila javna prodaja delnic naftnega koncerna PetroChina aprila 2000, ki je za desetodstotni delež v tej četrti največji naftni družbi na svetu prinesla 2,9 milijarde dolarjev (Business Week, 17.4.2001).

Večina reform, ki jih je sprožil Deng Xiaoping, je bila le lov za izgubljenimi desetletji v obdobju po letu 1949. Kitajska je izvedla obsežne reforme in postavila temelje za sodobnejšo državo, toda večina najtežjih reform jo še čaka. WTO bo zagotovil, da se bo tok sprememb nadaljeval kljub morebitnemu notranjemu odporu. Finančni sektor čakajo resne spremembe, ki bodo zagotovile, da kapital ne bo več služil političnim interesom, temveč bo usmerjen na produktivna področja. Nadaljevati se mora tudi reforma

² Konglomerat podjetij, zbranih okoli ene družbe, ki je navadno v rokah ene družine. Značilna je velika koncentracija – v 40 največjih *chaebolih* je zbranih 671 podjetij. Promet štirih največjih *chaebolov* znaša več kot 40 odstotkov BDP Južne Koreje. Podobni so japonskim *keiretsujem*. Najbolj znani *chaeboli* so Samsung, Goldstar, Hyundai, Daewoo.

državnega sektorja. Državna podjetja zaposlujejo 62 milijonov ljudi, zato je treba pri prestrukturiranju veliko pozornosti nameniti socialnim posledicam.

2.5.1. Institucionalni okvir

Na institucionalni ravni se morajo zgoditi pomembne reforme. Prav na tem področju se pojavljajo največje težave in zaradi tega vprašanja je bil vstop Kitajske v WTO najbolj negotov. Pravna reforma je nujna za razvoj modernega gospodarstva. Brez trdne zakonodaje na področju lastninskih pravic, na katero se državljani lahko zanesejo, bo gospodarska rast trpela. Nad razmerami, kakršne vladajo trenutno, se pritožujejo tako tuji kot domači podjetniki, ki pravijo, da je na Kitajskem večina odločitev sprejetih na netransparenten način, pogosta je tudi korupcija, kar slabo vpliva na investicije. Kultura zvez *guanxi*³ mora prostor prepustiti zakonom. V družbi, v kateri so zveze pomemben del kulture že stoletja, bo to prineslo boleče spremembe. Zastavlja se vprašanje, ali bodo lokalni partijski voditelji svojo oblast prepustili sodiščem in ali bo to storila komunistična partija.

Zanimiv primer odprtega gospodarstva in zaprtega političnega sistema, po katerem bi se lahko zgledovala Kitajska, je Singapur. V tej mestni državi pravni sistem deluje svobodno pri gospodarskih zadevah, vlada pa je v veliki meri z agresivnim izvajanjem zakonov obdržala strog politični nadzor. Hongkong, ki je od leta 1997 spet del Kitajske, ima pravičen in nepristranski pravni sistem, ki ga je Peking bolj ali manj pustil pri miru. Kitajski voditelji sicer pravijo, da je njihov cilj oblikovanje pravne države, vendar ni dovolj posnemanje sistema nekdanje kolonije, ki uporablja različico britanske pravne tradicije, ki se je razvila v več kot stoletju kolonialne nadvlade. Kitajska ima povsem drugačno pravno tradicijo kot tudi filozofijo, ki v zakonih vidi instrument vladanja.

³ *Guanxi* dobesedno pomeni odnos, razmerje, vendar gre dejansko za mrežo medsebojnih odnosov, ki se gradi z izmenjavo uslug in zaupanja. Koncept *guanxi* je bil v preteklosti pomemben del življenja Kitajcev, saj so se lahko zanesli na vzajemno pomoč v obdobjih lakote, vojn, uporov in politične nestabilnosti. Vsodobni Kitajski vzdrževanje dobrih *guanxi* pomeni dobro naložbo in učinkovit način, kako postati uspešen v družbi (Kim 2002: 453-454).

Ena najpomembnejših lekcij azijske finančne krize je, da so prvi pogoj za trajno gospodarsko rast prav trdne institucije. Seveda lahko hitro rast beležijo tudi države s slabo institucionalno oporo, vendar se nujnost trdnega institucionalnega okvira pokaže v časih krize. Hongkong in Singapur se morata zahvaliti predvsem dobremu vodenju in dobri makroekonomski politiki, da sta se iz azijske finančne krize rešila razmeroma poceni. V obeh mestih banke posojajo kapital na osnovi tržnih odločitev in ne na osnovi političnih zvez in dogovorov pod mizo. Sodišča v Hongkongu in Singapurju so najbolj učinkovita v Aziji pri zaščiti pravic majhnih delničarjev, medtem ko je sodni sistem v številnih državah regije neučinkovit in pogosto podkupljiv. Kitajska je prve korake v smeri institucionalne reforme že naredila.

Boljše institucije vseh vrst – od sodišč in policije do lokalnih oblasti – so torej nujno potrebne za utrditev gospodarskih reform na Kitajskem. Če kmetje ne bi dobili zagotovil, da bo zemlja, ki jo obdelujejo, njihova še naslednjih 30 ali 60 let, vanjo ne bi bili pripravljene vlagati. Če podjetniki ne bodo vedeli, da sodišča in vlada ne bodo določili in uveljavili jasnih pravil in zaščitili njihovih pravic, bo na Kitajskem še več posameznikov, ki bogatijo na hitro, in manj vlagateljev z močnimi podjetji, ki ustvarjajo delovna mesta in dobičke ter državi plačujejo davke. Brez takšnih dobro vodenih in transparentnih podjetij bodo tuje investicije in trgovina ostale omejene.

2.5.2. Socialne razlike

Na Kitajskem se povečuje neenakost. Delavci v mestih zaslužijo več kot dvakrat več kot njihovi sodržavljeni na podeželju, razlike pa se še povečujejo. Povečuje se tudi prepad med razmeroma bogatimi obalnimi provincami na vzhodu države in revno notranjostjo. Ginijev koeficient, ki meri neenakost porazdelitve dohodka v družbi, je leta 2000 dosegel vrednost 0,458, s čimer je Kitajska po mednarodnih standardih dosegla stopnjo »absolutne neenakosti« (People's Daily, 31.8.2001).

Tabela 2.3. Neenakost porazdelitve dohodka v izbranih letih

Leto	Ginijev koeficient
1995	0,415
1996	0,424
1998	0,456
1999	0,457
2000	0,458

Vir: People's Daily (31.8.2001)

Pereč problem ostaja revščina. Čeprav se je število ljudi, ki živijo v absolutni revščini, v dveh desetletjih reform zmanjšalo za 200 milijonov, po uradnih podatkih kitajskih oblasti, ki so mejo revščine postavile pri 0,67 dolarja na dan, v revščini še vedno živi 70 milijonov ljudi. Po ocenah WB z manj kot dolarjem na dan, kolikor je mednarodni cenzus za absolutno revščino, živi več kot 100 milijonov (World bank 2003). Večinoma gre za kmete, katerih polovico prihodka predstavlja prodaja žita, ki ga pridelajo. Vladna politika, ki umetno vzdržuje nizke cene žita, prizadene prav te ljudi. Kmetom bi zato pomagala bolj tržno usmerjena kmetijska politika, pa tudi, da bi lahko gojili bolj donosne poljščine in da jih država ne bi več silila v pridelovanje žita. Dodatno olajšanje za kmete bi bilo dovoljenje, da smejo zapustiti podeželje in si poiskati delo v mestih. Prihodki kmetov bi se povečali tudi z odpravljanjem nepravilnosti na kmetijskem trgu. Nadaljnje slabšanje položaja bi lahko kmete odvrnilo od reform.

Revščina v mestih ni tako očiten problem, čeprav so državna podjetja od leta 1997 odpustila 48 milijonov delavcev, ogrožena pa so tudi delovna mesta ostalih 62 milijonov delavcev, zaposlenih v državnih podjetjih (Mar in Richter 2003: 15). Številni delavci v mestih in krajih z enim samim državnim podjetjem bodo težko našli novo delo, vlada pa mora predvsem zagotoviti izplačilo obljubljenih pokojnin. Zelo pogosto se namreč dogaja, da podjetja ali lokalne oblasti nočejo plačevati prispevkov za svoje uslužbenke. To je v posameznih mestih sprožilo proteste, zlasti v primerih, ko so delavci ugotovili, da je podkupljivo ali nesposobno vodstvo podjetij zapravilo sredstva za pokojnine. Kitajski pokojninski sistem ima za približno 100 milijard dolarjev primanjkljaja (Chang 2002:

181). Velik del te luknje bi lahko zapolnili s prodajo državne lastnine, toda potrebno bo takojšnje ukrepanje, sicer se Kitajski zaradi naglega staranja prebivalstva obeta kriza.

2.5.3. Ekološki problemi

Zaradi svoje velikosti in hitre rasti Kitajska postaja ekološka nočna mora. V dobro Kitajcev kot tudi ostalega sveta mora ta država nujno preprečiti nadaljnjo degradacijo okolja. Na Kitajskem je že zdaj nekaj najbolj onesnaženih mest na svetu (Chang 2002: 184). WB ocenjuje, da bi na Kitajskem lahko vsako leto rešili 289.000 življenj, če bi onesnaženost zraka znižali na raven, določeno z veljavnimi standardi. Po ocenah WB onesnaževanje zraka in vode Kitajsko stane med tremi in osmimi odstotki BDP (World Bank 1997). Onesnaževanje se bo z gospodarskim razvojem še povečalo, zmanjševati pa se bo začelo šele, ko bo država dosegla določeno stopnjo blaginje in šele takrat bodo prebivalci zahtevali čistejše okolje. WB meni, da Kitajski z določenimi ukrepi ne bi bilo treba po tej klasični poti.

WB izpostavlja dva okoljska problema: premog in urbanizacijo. Premog zadosti 80 odstotkom kitajskih potreb po energiji. Večina tega premoga ima visoko vsebnost sulfatov in večina se ga porabi neučinkovito, v hišah in stanovanjih ter industriji. Smrtnost zaradi kroničnih pljučnih bolezni je na Kitajskem petkrat večja kot v ZDA. Del smrtnosti gre pripisati tudi kajenju, toda večji del gre na račun višje stopnje onesnaženosti zraka.

Kako lahko gospodarske reforme vplivajo na vprašanje okolja? Reforme lahko prinesejo bolj tržno usmerjeno politiko, ki spodbuja učinkovitejšo rabo energije. Sankcije proti onesnaževalcem bi podjetja in posameznike prisilile v drugačno ravnanje, država pa bi imela s tem razmeroma nizke stroške. Čeprav je cena premoga v obalnih provincah skoraj dosegla ceno na svetovnem trgu, uporaba visokosulfatnega premoga ni sankcionirana, zato je malo zanimanja za uporabo čistejšega premoga. Cena nafte na Kitajskem je glede na svetovni trg prav tako nizka, kar pomeni, da ni razloga za uporabo učinkovitejše

strojne opreme v industriji. Gospodarske reforme vseeno imajo nekaj vpliva na zmanjšanje onesnaževanja. Največji onesnaževalec je namreč prav zastarela industrija v državni lasti, ki jo počasi nadomešča novejša in čistejša konkurenca v zasebnem sektorju.

Urbanizacija je še en velik ekološki problem. Zaradi učinkovitega sistema načrtovanja se je Kitajska doslej izogibala hitri urbanizaciji, ki je velik problem v številnih državah v razvoju. Kljub temu se je od leta 1978 do 1995 število prebivalcev kitajskih mest uradno povečalo za 180 milijonov. Poleg njih se je s podeželja v mesta nezakonito preselilo še približno 50 milijonov Kitajcev, ki so neizčrpna zaloga poceni delovne sile za kitajska izvozna podjetja (Panitchpakdi in Clifford 2002: 30). Ker sistem *hukou*⁴ izgublja moč, mora kitajsko vodstvo sprejeti ustrezno politiko razvoja mest, preden migracije v smeri podeželje-mesto ne dobijo še večjega obsega. Zanimiv je primer politike, ki ga ima vlada do avtomobilske industrije. Kitajski voditelji so konec 90. let na seznamu ključnih industrij potisnili avtomobilsko panogo na stranski tir na račun stanovanjske gradnje, s čimer so posredno priznali, da bi imel hiter razvoj avtomobilskega sektorja uničujoče posledice na okolje. Prihod tujih avtomobilskih proizvajalcev, ki bodo poskušali izkoristiti vstop Kitajske v WTO, bo preizkusni kamen za politiko omejevanja avtomobilskega trga.

Poleg naštetih problemov se Kitajska sooča še z vrsto drugih okoljskih izzivov. Izsekavanje gozdov in razvoj sta še povečala verjetnost poplav, ki najbolj prizadenejo kmetijstvo. Kronično pomanjkanje vode na severu države ogroža nadaljnji gospodarski razvoj tega območja. Slabe delovne razmere ogrožajo zdravje delavcev. Ne WTO ne tržno gospodarstvo ne moreta rešiti teh težav, toda več transparentnosti in tržno usmerjeno reševanje okoljskih vprašanj lahko ustavi najhujše zlorabe okolja in zagotovi, da Kitajska ne bo sledila klasični strategiji, po kateri državo začne skrbeti za okolje šele, ko doseže določeno stopnjo razvitosti. To bi bilo uničujoče ne samo za Kitajsko, temveč za celotno regijo.

⁴ Sistem državne kontrole, ki omejuje gibanje prebivalstva. Sistem *hukou* kitajske državljanke razdeljuje na mestno in ruralno prebivalstvo. Namenjen je predvsem omejevanju migracij ruralnega prebivalstva v mesta.

Poznavanje gospodarskega razvoja Kitajske v zadnjih nekaj stoletjih, predvsem pa v zadnjih 25 letih, je pomembno v luči procesov, ki v tej državi potekajo danes. Brez tega ne moremo razumeti, kaj za Kitajsko in nadaljevanje gospodarskih in političnih reform pomeni vstop v WTO. Gospodarski razvoj Kitajske je treba razumeti tudi zaradi vpliva, ki ga ima odpiranje te države na multilateralni trgovinski sistem. O slednjem bom spregovoril v naslednjem poglavju.

3. MULTILATERALNI TRGOVINSKI SISTEM

V tretjem poglavju bom predstavil multilateralni trgovinski sistem, pri čemer se bom osredotočil na ključni organizaciji v tem sistemu – GATT in njegovega naslednika WTO. Zadnji del poglavja je namenjen kritikam držav v razvoju na račun delovanja WTO.

3.1. GATT

Začetki multilateralnega trgovinskega sistema segajo v leto 1944, ko so v Bretton Woodsu sprejeli odločitev o ustanovitvi mehanizma, ki bo spodbujal mednarodno gospodarsko sodelovanje. Po neuspešnem poskusu ustanovitve Mednarodne trgovinske organizacije (ITO) se je leta 1948 v Ženevi zbralo 23 držav, med njimi Kitajska, ki so poskušale najti novo rešitev za ureditev svetovne trgovine. Rezultat tega srečanja je bil Splošni sporazum o carinah in trgovini, znan pod kratico GATT. Sporazum GATT je prinesel pravila in načela, ki so vodila trgovinske odnose med državami podpisnicami. V naslednjih desetletjih se je število pristopnic k sporazumu močno povečalo. V 90. letih je mednarodno trgovino začel ogrožati vse večji protekcionizem, sporazum GATT je zaradi sprememb v mednarodnem trgovinskem režimu postal neustrezen in ni bil več kos novim razmeram v svetu.

Na urugvajskem krogu pogajanj, ki se je začel leta 1986, so obravnavali vprašanja reševanja sporov, storitev, intelektualne lastnine, investicij, kmetijstva in tekstila, ki jih GATT ni ustrezno urejal. Po osmih letih pogajanj je bil dosežen sporazum, ki je predvideval tudi ustanovitev nove organizacije, ki bo uredila svetovno trgovino: Svetovne trgovinske organizacije.

3.2. WTO⁵

Ustanovljena je bila 1. januarja 1995, njen sedež je v Ženevi. Glavni cilji WTO, kot tudi njegovega predhodnika GATT, so spodbujanje svobodne trgovine, izboljšanje življenjske ravni, zagotavljanje polne zaposlenosti, širjenje proizvodnje in trgovine ter zagotavljanje optimalne uporabe svetovnih virov. Za razliko od GATT, ki je govoril le o blagu, Marakeški sporazum o ustanovitvi WTO (odslej Sporazum WTO) govori tudi o proizvodnji in trgovini s storitvami, omenja pa tudi trajnostni razvoj, varovanje okolja in nujnost prizadevanj, da se tudi državam v razvoju in posebej najmanj razvitim državam zagotovi delež v svetovni trgovini, ki bo ustrezal potrebam njihovega gospodarskega razvoja. Sredstva za doseg te ciljev so ista, kot jih je določil že GATT, in sicer zmanjšanje carin in drugih ovir trgovini ter odstranitev diskriminatornega ravnanja v mednarodnih trgovinskih odnosih. S 146 članicami WTO obsega 90 odstotkov svetovne trgovine, trenutno pa se za vstop v organizacijo pogaja okoli 30 držav. Vse države članice morajo ratificirati multilateralne sporazume WTO⁶.

3.2.1. Glavna načela

WTO si prizadeva za trgovino brez diskriminacije v skladu z osnovnimi načeli organizacije. Načelo nediskriminacije oz. načelo države z največjimi ugodnostmi je bilo tudi eno osnovnih načel GATT in določa, da mora imeti vsaka država enake ugodnosti kot država z največjimi ugodnostmi. Načelo nacionalnega tretmaja določa, da morajo države članice vse uvožene in domače izdelke obravnavati enakopravno takoj, ko se pojavijo na trgu. Isto velja za storitve in intelektualno lastnino. Države lahko načela uvajajo postopoma skozi proces liberalizacije, države v razvoju pa imajo za izpolnitev obveznosti na voljo daljša prehodna obdobja.

⁵ Vse informacije o WTO so s spletne strani www.wto.org in iz Marakeškega sporazuma o ustanovitvi Svetovne trgovinske organizacije (Uradni list Republike Slovenije – Mednarodne pogodbe, št. 36/1995, 29.6.1995).

⁶ 17 sporazumov, ki so sestavni del Sporazuma WTO in so zavezujoči za vse države članice. Ti sporazumi urejajo različna področja trgovine.

WTO si prizadeva za stabilnost in predvidljivost ter spodbuja omejevanje carin, zavzema pa se tudi za čim večjo transparentnost. Necarinske ovire je treba nadomestiti s carinami, ki jih države članice lažje spremljajo in se je na pogajanjih lažje dogovoriti o njihovi ukinitvi.

3.2.2. Naloge

WTO ima pet glavnih nalog. Prva in najpomembnejša je poenostaviti izpolnjevanje, upravljanje in delovanje Sporazuma WTO in multilateralnih trgovinskih sporazumov kot tudi zagotoviti okvir za izvajanje, upravljanje in delovanje plurilateralnih trgovinskih sistemov. Besedilo namenoma razlikuje med multilateralnimi sporazumi, h katerim so zavezane vse države članice, in plurilateralnimi sporazumi⁷ v okviru WTO, ki pa ne uživajo enake stopnje podpore. Druga naloga organizacije je, da je pogajalski forum. Tretja in četrta naloga sta namenjeni reševanju sporov, ki se lahko pojavijo med državami članicami, in reviziji trgovinskih politik. Zadnja naloga je sodelovanje z IMF in WB v luči boljšega sodelovanja pri oblikovanju svetovne gospodarske politike.

3.2.3. Sestava

WTO vodi Ministrska konferenca, ki jo sestavljajo vse države članice in se sestaja najmanj enkrat na dve leti. Konferenca ima v skladu s Sporazumom WTO vsa pooblastila: izvaja naloge WTO in v zvezi s tem sprejema ustrezne ukrepe in odločitve o vseh zadevah v zvezi s katerikoli multilateralnim sporazumom. V času, ko se Ministrska konferenca ne sestaja, njene naloge izvaja Generalni svet, ki ga prav tako sestavljajo vse države članice. Generalni svet je odgovoren za sprotno upravljanje organizacije in nadzoruje vsa področja njenega delovanja. Sestaja se redno, države članice pa na zasedanjih zastopajo vodje delegacij v Ženevi. Generalni svet sklicuje tudi Organ za reševanje sporov in Organ za presojo trgovinske politike.

⁷ Štirje sporazumi, ki so del Sporazuma WTO za tiste države članice, ki so jih sprejele. Zanje so zavezujoči, za tiste članice, ki jih niso sprejele, pa ne ustvarjajo obveznosti in pravic.

Organizacija ima tudi številne odbore, delovne skupine in delovne stranke za posamezna področja. Svet za trgovino z blagom, Svet za trgovino s storitvami in Svet za trgovinske vidike pravic intelektualne lastnine (TRIPS) delujejo na podlagi splošnih smernic Generalnega sveta in izvajajo naloge v skladu s sporazumi o blagu, storitvah in TRIPS. V svetih lahko sodelujejo vse države članice, ki želijo. Sveti se sestajajo po potrebi in lahko ustanavljajo pomožna telesa. Svet za trgovino z blagom ima na primer veliko takšnih teles. Veliko jih je ustanovil v skladu z določili z urugvajskega kroga pogajanj, kot sta organa za kmetijstvo in subvencije ter odbor za dostop do trga, ki se ukvarja s carinami in necarinskimi ovirami.

3.2.4. Članstvo

Sporazum WTO navaja dva načina, kako postati član WTO. Prvi je »prvotno članstvo«, ki je veljalo za pogodbene stranke sporazuma GATT. Možnost vključitve v organizacijo po tej poti je veljala samo določeno obdobje. Drugi način je »pristop« s pogajanj o pogojih članstva z obstoječimi članicami. Ti pogoji niso natančno določeni; pomembno je le, da država kandidatka in WTO dosežeta dogovor. Prvotne članice in članice, ki so pristopile, imajo v organizaciji enak status. Članstvo od države zahteva skladnost njenih zakonov, uredb in administrativnih postopkov s sporazumi WTO.

3.2.5. Sprejemanje odločitev

Sporazum WTO pravi, da organizacija nadaljuje prakso sprejemanja odločitev s konsenzom, ki izhaja iz sporazuma GATT. Če konsenza ni moč doseči, poteka glasovanje, vendar le v Generalnem svetu in na Ministrski konferenci. Vsaka država članica ima en glas. Pravila glasovanja so natančno določena in kompleksna in se spreminjajo glede na odločitev, ki se sprejema. Za sprejetje nove države članice sta na primer potrebni dve tretjini glasov vseh članic. Pravila glasovanja, ki so strožja kot v sporazumu GATT, so tako zapletena zato, da bi bilo formalnega glasovanja v WTO še manj kot v GATT. Sprejemanje odločitev s konsenzom je bolj priljubljen način.

3.2.6. Reševanje sporov

Brez ustreznih mehanizmov reševanja sporov bi WTO izgubil svojo moč. Nekdanji generalni direktor WTO Renato Ruggiero je dejal, da je postopek reševanja sporov v WTO pomemben prispevek k stabilnosti svetovnega gospodarstva. Sistem reševanja sporov si z jasno strukturo in prilagodljivimi časovnimi okviri prizadeva za večjo transparentnost in predvidljivost trgovinskega sistema. S prvim delom postopka reševanja sporov se ukvarja panel, končne odločitve pa sprejmejo vse članice WTO.

Slabost sistema je počasnost, včasih pa je vprašljivo tudi uresničevanje odločitev. WTO lahko sodi le v skladu s svojimi sporazumi, vendar če država noče upoštevati odločitev, so edina možna kazen protiukrepi oškodovane države. WTO državam članicam v sporu v vseh fazah postopka svetuje, naj spor rešijo zunajsodno.

3.3. Države v razvoju in WTO

WTO je, kot rečeno, nastal leta 1995 in ima nekaj več kot 500 uslužbencev. Trenutno ima 146 članic in obsega 90 odstotkov svetovne trgovine, za vstop v organizacijo pa se pogaja okoli 30 držav. Večina držav članic - več kot 100 - so države v razvoju, ki organizaciji marsikaj očitajo. Njeni nasprotniki pravijo, da ima kljub mladosti in relativni majhnosti veliko moč in da je forum bogatih držav in velikih korporacij, ki državam narekujejo svoja pravila in uničujejo okolje. Menijo tudi, da WTO skupaj z IMF in WB vsiljuje nov krut svetovni red (Panitchpakdi in Clifford 2002: 41).

Formalno gledano je WTO demokratična organizacija, ki zagovarja transparentnost in enake možnosti ter pravice za vse. Toda države v razvoju ji očitajo, da se obnaša ravno nasprotno - nedemokratično in netransparentno. Te države imajo največ težav pri sodelovanju v razpravah, pogajanjih in sprejemanju odločitev v organizaciji. Precej revnih in majhnih držav v Ženevi namreč nima svojih misij, zato ne morejo spremljati vsakodnevnega dogajanja v WTO. Številne države misije sicer imajo, vendar v njih ni

dovolj osebja. Po podatkih neke študije ima misije v Ženevi le 65 držav v razvoju, 26 jih ima misije ali veleposlaništva drugod po Evropi in svetu, sedem držav pa ima predstavnike kar v svojih prestolnicah. 24 držav v razvoju sploh nima stalne misije v Ženevi, kjer so poleg WTO tudi številne druge mednarodne organizacije (Khor 2003: 24).

Teoretično ima v WTO vsaka država en glas, kar daje organizaciji videz demokratičnosti, toda dejansko glasovanja sploh ni, ker se odločitve sprejemajo s konsenzom. Odločitve sprejema Generalni svet, v katerem države članice zastopajo veleposlaniki, ali različna pomožna telesa, pomembnejše odločitve pa sprejemajo na Ministrski konferenci, ki se sestane vsaki dve leti. Ta sistem deluje proti državam v razvoju, predvsem zaradi odsotnosti njihovih predstavnikov in netransparentnega delovanja organizacije.

Kritiki pravijo, da WTO podobno kot večino mednarodnih organizacij vodi nekaj najmočnejših držav. Te države se ponavadi pogajajo in odločajo med seboj, pri čemer si prizadevajo za podporo določenega števila vplivnejših držav v razvoju. To poteka na neformalnih srečanjih, na katera pa večina članic WTO ni povabljena. Kot pravijo, pogosto sploh ne vedo, da neformalna srečanja potekajo. Ko je v tej razmeroma majhni skupini dogovor sprejet, ga brez večjih težav spravijo skozi odbore ali Generalni svet. Pogajanja za zaprtimi vrati z ekskluzivno zasedbo potekajo tudi pred Ministrskimi konferencami in ob njih.

Če se države v razvoju dogovorijo o določenem vprašanju, nekaj razvitih držav pa se z večino ne strinja, konsenz ne bo dosežen. Če pa se velike sile (ZDA, EU, Japonska) dogovorijo o določeni zadevi, medtem ko se večina držav v razvoju z njimi ne strinja, si bodo razvite države prizadevale za, kot temu rečejo, »izgradnjo konsenza«. V praksi to pomeni, da poskušajo zlomiti odpor najglasnejših držav v razvoju, dokler »zunaj konsenza« ne ostane le ena ali dve državi. Nato je razmeroma lahko pritisniti na teh nekaj osamljenih držav, da se »pridružijo konsenzu« (Khor 2003: 25).

WTO se zavzema za svobodno trgovino, med glavnimi načeli organizacije so nediskriminacija, pravična konkurenca in preprečevanje nepravičnih trgovinskih praks.

Države v razvoju WTO očitajo, da se postavlja na stran bogatih, namesto da bi pomagal revnim in manj razvitim. Eden od primerov, kjer WTO favorizira določeno skupino držav, je kmetijstvo. Kmetijstvo je po mnenju držav v razvoju eden najbolj očitnih primerov kršitev načel WTO. Sporazum WTO o kmetijstvu države zavezuje k izboljšanju dostopa do trga in znižanju subvencij v kmetijstvu. Toda zaradi pritiskov med sklepanjem sporazuma in manipulacij svetovni trg s kmetijskimi proizvodi sploh ni pravičen, temveč se nagiba na stran bogatih držav. Medtem ko so številne revnejše države liberalizirale svoj trge in ukinile subvencije, ZDA in EU tega niso storile. Po podatkih Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) so ZDA, EU in Japonska leta 2000 vsakega kmeta subvencionirale z 20.000 dolarji⁸.

Države v razvoju bi lahko z vstopom Kitajske v WTO dobile močno zaveznico, vendar je težko napovedati, kako se bo Kitajska obnašala kot članica te organizacije: bo sodelovala z državami v razvoju in si prizadevala za izboljšanje njihovega položaja ali pa bo skrbela le za lastne interese in se poskušala čim hitreje pridružiti klubu najbogatejših.

⁸ Criticism of WTO Practices and Structures, http://www.thefactz.org/WTO/wto_crit_prac.html (10.10.2003).

4. DOLGI POHOD V WTO

V četrtem poglavju bom opisal proces vstopanja Kitajske v WTO, ki je trajal 15 let. V prvem delu bom proces pristopanja predstavil na splošno, drugi del pa je namenjen prizadevanjem Kitajske za vstop v GATT. Zaradi zapletenosti pogajanj med Kitajsko in ZDA posvečam del poglavja tudi temu vprašanju.

4.1. Pristopni proces

Teoretično bi lahko 15 let trajajoča kitajska odisejada vstopanja v WTO trajala manj časa. Vključitev v WTO je v najenostavnejši obliki dvostopenjski proces. Najprej mora država kandidatka skleniti dvostranske sporazume z vsemi državami članicami, ki to zahtevajo. Ti sporazumi so nato osnova za celovit pristopni sporazum, ki ga morajo sprejeti vse članice WTO. V skladu z osnovnim načelom organizacije, da ena država ne sme imeti večjih ugodnosti kot druge, mora država kandidatka najugodnejšo ponudbo, ki jo je ponudila eni državi, ponuditi tudi vsem drugim državam članicam kot del pristopnega sporazuma.

Države kandidatke se z dvostranskimi sporazumi zavežejo, da bodo posameznim članicam omogočile dostop do svojega trga za določene izdelke. Pomemben del sporazuma so carine. Čeprav naj bi obstajal splošni dogovor o znižanju povprečnih carinskih stopenj, se o carinah dogovarja za vsak izdelek posebej. Navadno se mora kandidatka pogajati o carinah za več tisoč izdelkov z najpomembnejšimi trgovinskimi partnerji. Za uvoz na primer soje, predelane soje in sojinega olja lahko veljajo različne carinske stopnje.

Ne glede na to, da pogajanja o carinah vzamejo veliko časa, je to verjetno najlažji del pogajanj. WTO si prizadeva, da bi bile carine edina ovira za trgovino, toda dejansko je trgovini na poti tudi cela vrsta necarinskih ovir, od kvot do zdravstvenih in varnostnih standardov. Zato mora kandidatka skleniti sporazum tudi za proizvode, za uvoz katerih

veljajo necarinske ovire. Bodoče članice so navadno prisiljene ukiniti necarinske ukrepe, kot so kvote, zahteve po licencah in dovoljenjih.

Države se lahko skrivajo tudi za ovirami, ki jih opravičujejo z znanstvenimi dognanji. V 80. letih je na primer neki japonski uradnik trdil, da imajo Japonci drugačno prebavo kot zahodnjaki in da je treba zato uvoz govedine omejiti (Panitchpakdi in Clifford 2002: 75). Da bi se izognili tovrstnim oviram, je WTO sprejel Sporazum o tehničnih ovirah v trgovini (TBT). Sporazum TBT spodbuja države, naj sprejmejo mednarodno priznane standarde, s čimer želijo preprečiti uporabo enostranskih standardov. Navsezadnje ima lahko odločitev sprejeti - ali ne sprejeti - standarde druge države velike posledice. Če bi se na primer Kitajska odločila, da so standardi ameriške Administracije za prehrano in zdravila (FDA) dovolj za prodajo zdravil na Kitajskem, bi imelo to izjemne posledice za tuje farmacevtske družbe. Teste in standarde drugih držav sprejema vse več držav, kar znižuje stroške in spodbuja trgovino. Med ZDA in EU na primer obstaja sporazum o vzajemnem priznavanju standardov za elektronsko opremo in številna druga področja.

V primeru Kitajske je dvostranske sporazume zahtevalo 37 držav. Vzrok za tolikšno število dvostranskih sporazumov je bila zaskrbljenost držav nad vplivom, ki bi ga imela Kitajska na svetovni trgovinski režim. Vsaka država, ki se je ločeno pogajala s Kitajsko, je želela rešiti svoje posebne zahteve, preden je pristala na njeno članstvo v WTO. Pogajanja z ZDA so bila daleč najtežja in najbolj obsežna, vendar je imela Kitajska trda pogajanja tudi z EU, s katero je dogovor dosegla maja 2000. Sporazum z ZDA je bil po vrsti sporov dokončno sklenjen šele sredi leta 2001. Čeprav so bila pogajanja z ZDA in EU najtežja, je vstop Kitajske do zadnjega trenutka ovirala Mehika. To latinskoameriško državo je skrbelo, da bi Kitajska prevzela njeno delovno intenzivno industrijo.

Ko so vsi dvostranski sporazumi sklenjeni, jih je treba vključiti v pristopni protokol. Koncesije iz dvostranskih sporazumov začnejo veljati za vse članice. Protokol skupaj s poročilom delovne skupine pošljejo v potrditev Generalnemu svetu, ki na koncu z dvotretjinsko večino potrdi vstop nove članice.

Nekatere države kandidatke želijo, da se jim v protokolu dodeli status države v razvoju, kar jim v skladu s t.i. Special and Differential Treatment daje nekaj več časa pri uvajanju pravil, ki jih zahteva polnopravno članstvo v WTO. Zato ni nenavadno, da je tudi Kitajska zase odločno zahtevala status države v razvoju. Čeprav si je težko zamišljati, da je Kitajska kaj drugega kot država v razvoju, so ZDA in druge razvite države menile, da bi takšen status Kitajske resno pretresel delovanje WTO in morebiti tudi svetovni trgovinski sistem (Wei 2002: 687). Status Kitajske kot države v razvoju za druge države namreč pomeni, da ji morajo dati dodatne ugodnosti. Za Kitajsko v tem primeru ne velja načelo vzajemnosti, zato bi lahko sklepala preferenčne trgovinske sporazume. Kitajska bi lahko ohranila tudi obstoječe nevarinske ovire za uvoz in nadaljevala protekcionistično politiko zaščite lokalne industrije.

Med pogajanja je Kitajska večini teh zahtev popustila, ni pa popustila pri vprašanju kmetijstva, pri čemer se je sklicevala na 900 milijonov Kitajcev, ki živijo na podeželju. ZDA je skrbelo, da bi imel vstop Kitajske s statusom države v razvoju, ki bi ji dovolil precej višje subvencije v kmetijstvu, težke posledice za svetovni kmetijski trg, ki bi ga preplavili kitajski kmetijski proizvodi. Za ZDA je bilo prav tako pomembno, da bi višje subvencije kitajskim kmetom preprečile namere ameriških kmetov, da bi izvažali na Kitajsko.

Kitajska je torej zase zahtevala pravico držav v razvoju do subvencij kmetom do desetih odstotkov vrednosti proizvodnje. ZDA so temu nasprotovale z argumentom, da je Kitajska ena največjih kmetijskih proizvajalk na svetu in da je zelo konkurenčna na nekaterih področjih, zato bi morali subvencije omejiti na pet odstotkov, kolikor velja za razvite države. Kitajska je vztrajala, da je država v razvoju in da se ne bo odrekla temu privilegiju glede na nizko stopnjo razvitosti svojega gospodarstva. ZDA in Kitajska so se nazadnje dogovorile o 8,5-odstotni stopnji subvencij. Glede na to, da na Kitajskem subvencije v kmetijstvu znašajo manj kot dva odstotka, je bila razprava o tem vprašanju predvsem politična. Nekatere države v razvoju so zato Kitajski očitale, da je preveč popuščala ZDA in da je bil to prvi korak v ameriški kampanji za omejevanje kmetijskih subvencij v državah v razvoju (Panitchpakdi in Clifford 2002: 79).

Navadno naj bi se pogajanja o vstopu končala čim hitreje, da ima tudi bodoča članica možnost sodelovati pri novih trgovinskih pogajanjih in sporazumih. Če država kandidatka lahko sodeluje v novem krogu pogajanj, ima možnost vplivati na njihov končni rezultat, v nasprotnem primeru pa obstaja večja možnost, da nanjo pade še več obveznosti, o katerih se ni več mogoče pogajati. To se je zgodilo tudi v primeru Kitajske. Eden od razlogov, da se je Kitajski v začetku 90. letih mudilo, je bil, da bi bila ustanovna članica WTO. Poleg možnosti sodelovanja v novem krogu trgovinskih pogajanj bi članstvo v WTO Kitajsko zaščitilo tudi pred enostranskimi trgovinskimi sankcijami. S temi so grozile predvsem ZDA. V 90. letih je v ZDA vsako leto potekala debata o tem, ali Kitajski podeliti status države z največjimi ugodnostmi ali ne (Wei 2002: 689). Washington je v Peking pošiljal preprosto sporočilo: Trgovino lahko uporabimo kot orožje. Brez WTO Kitajska ni imela nobene učinkovite zaščite pred temi grožnjami.

Vključitev v WTO je v teoriji razmeroma enostaven postopek, ki se je pri Kitajski zaradi njene velikosti in vse večje gospodarske moči raztegnil na 15 let. Kaj se je dogajalo v tem obdobju in pred njim, pa bom predstavil v nadaljevanju tega poglavja.

4.2. Prizadevanja za članstvo v GATT

Republika Kitajska je bila ena od 23 ustanovnih članic GATT, ki je bil sklenjen 30. oktobra 1947, vendar njeno članstvo v GATT ni trajalo dolgo. 1. oktobra 1949 je Mao Zedong razglasil zmago nad *Kuomintangom* in ustanovitev Ljudske republike Kitajske. Pet mesecev za tem, marca 1950, se je nacionalistična vlada na Tajvanu umaknila iz GATT. Leta 1965 je Tajvan zahteval status opazovalca v GATT, ki ga je kljub protestu komunističnih držav dobil. Tajvan je leta 1971 izgubil ta status hkrati z izključitvijo iz ZN, njegov sedež v svetovni organizaciji pa je dobila Ljudska republika.

Takrat bi lahko Kitajska zahtevala članstvo v GATT, vsaj kot opazovalka. To bi ji omogočilo sodelovanje na naslednjih dveh krogih trgovinskih pogajanj, na tokijskem in urugvajskem. Takrat so bile zahteve za članstvo manjše, deloma tudi zato, ker obveznosti

iz GATT niso bile zavezujoče. Zato bi lahko Kitajska verjetno zelo hitro postala članica. Toda Kitajska je bila takrat preobremenjena z notranjimi nemiri in boji za oblast v vrhu partije, ki so spremljali kulturno revolucijo in pešanje Maovega zdravja. Poleg tega je Kitajska takrat odločno nasprotovala kapitalizmu, obseg njene zunanje trgovine je bil minimalen, zato vstop v mednarodno trgovinsko telo ne bi imel velikega pomena.

Po začetku gospodarskih reform leta 1978 se je Kitajska postopoma začela vključevati v mednarodne ekonomske organizacije. Leta 1980 je vložila prošnji za vstop v WB in IMF, istega leta pa je zaprosila za status opazovalke v GATT brez pravice glasovanja. GATT je novembra 1982 Kitajski odobril status opazovalke, s čimer je lahko sodelovala na zasedanjih Ministrskega sveta, na katerih so pripravljali izhodišča za naslednji krog trgovinskih pogajanj. Kitajska je na urugvajskem krogu pogajanj sodelovala kot opazovalka, leta 1984 pa je postala stalna opazovalka Ministrskega sveta.

Kitajska je imela torej razmeroma trdne stike z GATT, ko je uradno vložila prošnjo za obnovitev statusa ustanovne članice 10. julija 1986 (Wei 2002: 685). Upala je, da se bo lahko izognila dolgotrajnemu pristopnemu procesu, če bo vložila prošnjo za vrnitev sedeža, s katerega se je leta 1950 umaknil nacionalistični režim. Kot se je nato izkazalo v 15 letih pogajanj, je bila ta strategija neuspešna. Čeprav se Kitajska ni nikoli uradno odrekla zahtevi po obnovitvi kitajskega sedeža, je ta zahteva do sredine 90. let zamrla, ko se je izkazalo, da Kitajska ni sposobna izpeljati običajnega pristopnega procesa. V odgovor na kitajsko zahtevo po ponovni vključitvi v GATT je organizacija marca 1987 ustanovila Delovno stranko za status Kitajske kot pogodbene stranke (Wei 2002: 688).

Zaradi težke tranzicije, ki je potekala na Kitajskem, se je bilo izredno težko dogovoriti celo o tem, kaj vključiti v pogajanja. Zaradi njene velikosti in hitro rastočega izvoza so bile članice GATT odločene, da Kitajske medse ne spustijo zlahka. Konec 80. let je bilo obdobje naraščajočih napetosti v mednarodni trgovini, saj so se bogate članice GATT ustrašile hitro rastočih ekonomij vzhodne Azije, zlasti Japonske, Tajvana in Južne Koreje. Vsem trem državam so očitali, da izvajajo neomerkantilistično politiko s spodbujanjem izvoza, lastne trge pa zapirajo pred uvozom. In kazalo je, da gre tudi Kitajska, ki je

postajala velika trgovinska sila, v to smer. Hongkonška podjetja so v tistem obdobju proizvodnjo množično selila v delto Biserne reke. V teh tovarnah je do sredine 90. let delalo šest milijonov Kitajcev, to območje pa je postalo eno najpomembnejših središč nizkotehnoške industrije na svetu (Panitchpakdi in Clifford 2002: 88). Nekatere članice GATT so se bale, da bi preveč enostaven vstop Kitajske ogrozil celovitost organizacije.

Ko so se začela uradna pogajanja s Kitajsko, so vsebovala naslednja vprašanja:

- Carinske ovire, ki so bile takrat povprečno 35-odstotne.
- Necarinske ovire, kot so netransparentnost in odsotnost enotnih carinskih standardov in trgovinskih zakonov.
- Dostopnost trga za tuje finančne institucije, kot so banke in zavarovalnice.
- Vladne subvencije državnim podjetjem.
- Nekonvertibilnost kitajske valute.
- Kitajski standardi na področju dela.
- Sprejetje zakonov o zaščiti intelektualne lastnine, ki takrat praktično niso obstajali.

Pogajanja so napredovala počasi in včasih se je zdelo, kot da je članstvo v GATT za Kitajsko bolj politični slogan kot resna želja. Veliki trgovinski partnerji so namreč Kitajski že odobrili status države z največjimi ugodnostmi, GATT pa ni imel orodja za reševanje trgovinskih sporov. Poleg tega ZDA takrat statusa države z največjimi ugodnostmi še niso uporabljale kot politično orožje, zato bi Kitajska kot članica GATT le malo pridobila. Vstop pa bi od nje zahteval številne koncesije in preobrazbo celotnega gospodarstva.

Nasilno zatrtje prodemokratskih protestov v Pekingu 4. junija 1989 je še bolj upočasnilo pogajanja (Wei 2002:691). WB je zamrznila posojila Kitajski, ohladili so se tudi gospodarski in diplomatski odnosi z večjim delom sveta. Kitajska se je za nekaj let obrnila navznoter in skrbela za notranjo stabilnost, vseeno pa je nadaljevala gospodarske reforme. V razvitem svetu so se sicer pojavili dvomi o kitajski zavezanosti reformam in

Tabela 4.1. Deset največjih trgovinskih partnerjev Kitajske, januar - december 2001 (v milijonih dolarjev)

Država	Skupaj	Rast v odstotkih	Izvoz	Rast v odstotkih	Uvoz	Rast v odstotkih
Japonska	87.754	5,5	44.958	7,9	42.797	3,1
ZDA	80.485	8,1	54.283	4,2	26.202	17,2
EU	76.627	11,0	40.904	7,1	35.723	15,8
Hongkong	55.970	3,7	46.547	4,6	9423	-0,1
ASEAN ⁹	41.615	5,3	18.385	6,0	23.229	4,7
Južna Koreja	35.910	4,1	12.521	10,9	23.389	0,8
Tajvan	32.340	5,9	5000	-0,8	27.339	7,2
Rusija	10.671	33,3	2711	21,4	7959	37,9
Avstralija	8997	6,4	3570	4,1	5426	8,0
Kanada	7375	6,7	3346	6,0	4028	7,4

Vir: China: Facts & Figures 2002

sposobnosti izpolniti zahteve, ki jih je postavil GATT. Ekonomski pritiski so se še povečali z večanjem kitajske gospodarske moči. ZDA so postale bolj pozorne zaradi vse večjega števila kršitev intelektualnih pravic kot tudi zaradi nejasnih postopkov kitajske vlade in njene trgovinske politike (Wei 2002: 694). Napetosti je povečal še vse večji izvoz tekstila v ZDA. Amerika je leta 1991 sprožila preiskavo zaradi nestransparentnosti kitajske trgovinske zakonodaje in upravnih postopkov. Po letu dni pogajanj sta državi sklenili memorandum o razumevanju dostopa do trga, ki je zajel vprašanje transparentnosti, količinskih omejitev uvoza, standardov, carin, izvoznih omejitev in dostopa do trga. ZDA so se ob tem zavezale, da bodo odločno podprle vstop Kitajske v GATT in ustavile več preiskav proti Kitajski. Kljub temu so se kmalu zatem pojavili novi spori, od obtožb, da kitajske izvozne proizvode izdelujejo otroci in zaporniki, do vprašanj glede liberalizacije na področju finančnih storitev in telekomunikacij. Nerešeno je bilo tudi vprašanje, ali naj Kitajska uživa status države v razvoju ali ne (Wei 2002: 706).

⁹ Združenje držav Jugovzhodne Azije, ki ima deset držav članic, to so Filipini, Indonezija, Malezija, Singapur, Tajska, Brunej, Vietnam, Laos, Mjanmar in Kambodža.

Čeprav je bil seznam vprašanj, o katerih so se ZDA in ostale trgovinske partnerke želele pogovarjati s Kitajsko, vse daljši, je bila ta država vse bolj odločena, da postane članica GATT. Z vse večjo ekonomsko integracijo Kitajske v svet in vse pomembnejšo vlogo izvoza v njeni gospodarski rasti so vse bolj očitne postale tudi koristi od pravil GATT. Povečalo se je tudi tveganje, če bi Kitajska ostala zunaj režima GATT, zlasti potem, ko je ameriški kongres začel vsako leto posebej razpravljati o obnovitvi statusa države z največjimi ugodnostmi. Razpravo o obnavljanju statusa so sicer uvedli po zavrženju protestov na Trgu nebeškega miru, a je kmalu postala prizorišče najglasnejših kritik na račun kršitev človekovih pravic na Kitajskem. Pomembno vlogo pri vse večjem zanimanju Kitajske za GATT je imelo tudi rivalstvo s Tajvanom. Leta 1990 si je začel tudi Tajvan prizadevati, da bi znova postal član GATT. Septembra 1992 je GATT ustanovil delovno skupino za vstop Kitajske, Tajvanu pa je odobril status opazovalca pod imenom Kitajski Taipei.

4.3. Pogajanja z ZDA

Ko se je Kitajska pogajala za vstop v GATT, je njena trgovinska menjava strmo naraščala, zlasti z ZDA. Kitajski izvoz v to državo se je z 3,1 milijarde dolarjev leta 1984 povečal na 38 milijard leta 1994, medtem ko se je v istem obdobju izvoz ZDA na Kitajsko povečal s treh na 8,8 milijarde dolarjev (Zhang 2000: 313). Washington je počasi izgubljal potrpljenje zaradi vse večjega trgovinskega primanjkljaja z državami vzhodne Azije. Dodatno zaskrbljenost v ZDA je povzročala nepripravljenost Kitajske spoštovati pravice intelektualne lastnine. Leta 1992 sta državi o tem vprašanju podpisali sporazum. Učinki sporazuma so bili majhni, saj so v kitajskih trgovinah in na ulicah še naprej prodajali piratske zgoščenke, filme in programsko opremo. Po ameriških trditvah je bilo leta 1994 kar 94 odstotkov programske opreme na Kitajskem piratskega izvora. Dve leti po podpisu sporazuma so kitajske tovarne začele na veliko izvažati piratske izdelke. ZDA so trdile, da je na Kitajskem 29 tovarn zgoščenk z zmogljivostjo 75 milijonov plošč, čeprav je bila kupna moč kitajskega tržišča le pet milijonov¹⁰. Kljub večkrat ponovljenim

¹⁰ USTR, <http://www.Ustr.gov/releases/1995/04/99-41.html> (21.6.2003).

zahtevam Kitajska ni naredila dovolj, da bi preprečila nezakonite dejavnosti v teh tovarnah, so se pritoževale ZDA.

Februarja 1995 je United States Trade Representative (USTR) ukazal 100-odstotno carino za kitajsko blago v vrednosti 1,1 milijarde dolarjev kot povračilni ukrep proti kitajskim tovarnam, ki izdelujejo piratske izdelke, in zaradi nesposobnosti kitajske vlade, da zaščiti ameriške blagovne znamke, programsko opremo, knjige, zdravila in druge proizvode. Kitajci so se zganili šele ob grožnji z ukrepi. Sledila so intenzivna pogajanja, ki so se končala na dan, ko naj bi ukrep začel veljati. Kitajska je obljubila, da bo sprejela ukrepe za preprečitev izvoza piratskih izdelkov in zaprla velike tovarne in distribucijska podjetja. Kitajska se je tudi zavezala, da bo uvedla vrsto dolgoročnih strukturnih sprememb za omejitev kršitev intelektualne lastnine, ki so med drugim predvidevale ustanovitev sistema carinske službe po vzoru ZDA in posebnih delovnih skupin na državni in lokalni ravni.

Čeprav so se napetosti nadaljevale, so ZDA junija 1996 sporočile, da je Kitajska naredila določen napredek in da ne bodo uvedle sankcij. Kitajska je v tem času zaprla 15 tovarn z zmogljivostjo od 30 do 50 milijonov CD-jev na leto (Panitchpakdi in Clifford 2002: 94). Zaradi sporov glede zaščite intelektualne lastnine so v obdobju 1995-96 zastala tudi pogajanja z ZDA o vstopu Kitajske v WTO.

Vstopanje Kitajske so upočasnili tudi hladni odnosi z ZDA v prvih letih Clintonove administracije. Clinton je med predsedniško kampanjo leta 1992 pozornost javnosti pritegnil z napadi na »klavce iz Pekinga«. Naslednje leto sta ameriški kongres in ameriški olimpijski komite nasprotovala kandidaturi Pekinga za olimpijske igre leta 2000, ki jih je Kitajska nato za las izgubila. Nasprotovanje je povzročilo jezo Kitajcev, navdušenje nad ZDA, ki je naraščalo od 70. let, pa je začelo popuščati. Tudi uradni odnosi so se ohladili, zlasti v letih 1995-96. Najprej je ameriško zunanje ministrstvo dovolilo tajvanskemu predsedniku Lee Teng-huiju, da obiše ZDA. Nato je Kitajska, ki je zelo občutljiva za kakršnakoli dejanja, ki bi priznala legitimnost tajvanske vlade, na večer pred predsedniškimi volitvami na Tajvanu marca 1996 v vodah okoli otoka izvedla vrsto

poskusov z raketami (Fewsmith 1999: 9). ZDA so v Tajvansko ožino nemudoma poslale dve letalonosilki. V letih 1996-97 so iz Pekinga prihajala znamenja, da Kitajska izgublja interes za članstvo v WTO. Ministrica za trgovino Wu Yi je izjavila, da je najdaljša vojna, ki jo je Kitajska bila s kako tujo silo, trajala le osem let, za vstop v WTO pa se bojuje že več kot deset let – in nič ne kaže, da se bo kmalu končalo (Fewsmith 1999: 9).

Kitajsko-ameriški odnosi so se dramatično izboljšali z obiskom kitajskega predsednika Jiang Zemina v ZDA oktobra 1997. Kitajska je takrat napovedala nakup Boeingovih letal v vrednosti treh milijard dolarjev, Clinton pa je ukinil 12 let trajajočo prepoved prodaje ameriške tehnologije za jedrske elektrarne Kitajski. Kitajska je napovedala, da bo prenehala dobavljati jedrsko opremo Iranu in nekaterim drugim državam, Jiang pa je med obiskom napovedal podpis Sporazuma o informacijski tehnologiji, ki predvideva ukinitvev carin za vrsto tehnoloških izdelkov do leta 2005.

Predsednika sta se znova srečala novembra na zasedanju Skupine za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje (APEC) v kanadskem Vancouvru, junija 1998 pa se je Clinton mudil na desetdnevem obisku na Kitajskem. Ta se je v tem obdobju pod vtisom azijske finančne krize znova ukvarjala z vprašanjem, ali je vstop v WTO smiseln. Azijska finančna kriza je opozorila na nevarnost hitrega odpiranja trga finančnih storitev. Kitajska se je spoprijemala tudi s težavami, povezanimi z reformami domačega gospodarstva. Nezadovoljstvo odpuščenih delavcev in kmetov je pritegnilo pozornost državnega vodstva, odpiranje, ki ga je zahteval WTO, pa bi bil še dodaten šok. Takrat se je zdelo, da so zmagali argumenti konservativne struje v vodstvu, ki so zagovarjali počasnejše približevanje WTO.

Tudi Clintonova administracija je naredila korak nazaj v odnosih do Kitajske. Clinton je potreboval podporo delavcev, toda ti so nasprotovali vstopu Kitajske v WTO, saj so se bali, da bodo izgubili delo zaradi cenene delovne sile na Kitajskem. Hkrati so se pojavile tudi obtožbe o nezakonitih prispevkih organizacij, povezanih s Kitajsko, za Clintonovo predsedniško kampanjo in kraji ameriških jedrskih skrivnosti (Fewsmith 1999: 11). To so bili vzroki za trši pristop, ki ga je Clintonova administracija ubrala v pogajanjih s

Kitajsko. Med Clintonovim obiskom na Kitajskem sta državi popravljali v preteklosti skaljene odnose. Clinton je v Šanghaju javno podprl kitajsko politiko »treh ne-jev«¹¹ (Fewsmith 1999: 10). Clinton je prvi ameriški predsednik, ki je javno podprl to politiko. Ameriški predsednik je govoril tudi o konstruktivnem, strateškem partnerstvu med državama. Njegov obisk je bil prvič po nekaj letih dobro izhodišče za nadaljevanje pogajanj o WTO.

Prav na podlagi teh dogodkov je Zhu Rongji pripravil svojo ponudbo, ki je daleč preseгла vse, ki so bile ponujene pred tem, zlasti na področju telekomunikacij. Ameriški administraciji jo je predstavil med obiskom v ZDA aprila 1999. Toda takrat je bilo nezaupanje do Kitajske premočno.

Da je Clinton zamudil najugodnejši trenutek za sklenitev sporazuma, se je izkazalo mesec dni kasneje, ko so ameriška letala bombardirala kitajsko veleposlaništvo v Beogradu (Fewsmith 1999: 11). ZDA so trdile, da je bilo bombardiranje nesreča, do katere je prišlo zaradi zastarelih zemljevidov. Kitajska stran tem pojasnilom seveda ni verjela. Kako se lahko zgodi, da edina prava vojaška in gospodarska velesila s svojimi »pametnimi« raketami po nesreči zadane neko veleposlaništvo. Dejstvo, da je bil napad kirurško natančen in da so rakete uničile del kompleksa, v katerem je bila občutljiva komunikacijska oprema, je še okrepilo dvome v ameriško razlago. Tudi kitajska javnost ni verjela, da je šlo za nedolžno napako. Pred ameriškimi predstavništvi po kitajskih mestih so se zbrale jezne množice. Protestniki so več dni oblegali ameriško veleposlaništvo v Pekingu in ga obmetavali s kamenjem in zažigalnimi bombami.

Po zavrnitvi sporazuma aprila in bombardiranju maja je ostalo le malo upanja za vstop Kitajske v WTO. Na Kitajskem je kritika letela na premiera Zhu Rongjija, predsednika Jianga pa so napadali nacionalisti, češ da je bil premehak z ZDA. Zhuja so označili za izdajalca in ga obtožili, da je prodal svojo državo. V tem obdobju sta bila Zhu in Jiang

¹¹ Ne neodvisnosti Tajvana, ne vstopu Tajvana v ZN in ne vstopu Tajvana v druge mednarodne organizacije.

pod izjemnim pritiskom zagovornikov bolj previdnega pristopa do liberalizacije in gospodarskega odpiranja (Fewsmith 1999: 11).

Dogodki v letu 1999 so pokazali, da je lahko vstopanje v WTO igra moči politikov. Čeprav je Clintonova administracija najprej zavrnila kitajsko ponudbo, je šest mesecev kasneje sprejela skoraj povsem enako ponudbo. Zhujeva ponudba je bila v določenih pogledih celo boljša od tiste, ki je bila na koncu sprejeta. Na področju telekomunikacij je na primer Zhu aprila ponujal pravico do 51-odstotnega deleža tujih firm v kitajskih telekomunikacijskih podjetjih, novembra pa so ZDA sprejele pravico do 50-odstotnega deleža. Ameriška stran je v primerjavi z aprilom vseeno nekaj tudi pridobila. Kitajska je namreč bolj na široko odprla vrata do svojega bančnega in zavarovalniškega trga ter zabavne industrije (Panitchpakdi in Clifford 2002: 85).

Razlog, da sta državi nato tako hitro dosegli dogovor, je bilo tudi upanje Kitajske, da bo lahko sodelovala na novem krogu trgovinskih pogajanj, ki naj bi se začela na Ministrski konferenci WTO v Seattlu konec novembra, ki pa so nato propadla. Dvostranski sporazum med ZDA in Kitajsko je bil dokončno sklenjen sredi leta 2001, s čimer so se Kitajski na široko odprla vrata v WTO.

4.4. Vstop v WTO

Kitajska je zadnji dvostranski sporazum sklenila septembra 2001 z Mehiko. Članice WTO so nato uradno potrdile sporazum o pogojih za članstvo Kitajske v organizaciji 10. novembra 2001 na Ministrski konferenci v Dohi. Naslednji dan je Kitajska podpisala sporazum in ratifikacijske listine deponirala pri generalnem sekretarju WTO. Kitajska je 11. decembra 2001 postala 143. članica WTO (Kim 2002: 433).

Vstopanje Kitajske v WTO je trajalo celih 15 let, kar pomeni, da so se države članice zavedale, kakšen vpliv bo imel vstop tako velike države na organizacijo in svetovni trgovinski sistem. Čeprav naj bi bila predmet pogajanj predvsem trgovinska vprašanja, se

je, zlasti v pogajanjih z ZDA, izkazalo, da je imela veliko vlogo v tem procesu tudi politika. Kitajska je z vstopom v WTO sprejela veliko obveznosti in dala zagotovila, da bo svoje gospodarstvo prilagodila zahtevam WTO. Obveznostim Kitajske do WTO je namenjeno naslednje poglavje.

Tabela 4.2. Pregled ključnih dogodkov v procesu vstopanja Kitajske v WTO

1948 april	Republika Kitajska je ena od 23 ustanovnih članic GATT
1950 marec	Nacionalistična vlada se umakne iz GATT
1978	Deng Xiaoping sproži gospodarske reforme
1986 julij	Kitajska zaprosi za članstvo v GATT
1987 oktober	Prvo zasedanje delovne stranke za Kitajsko
1994 december	Kitajski ne uspe postati ustanovna članica WTO
1995 julij	Kitajska dobi status opazovalke v WTO
1999 april	ZDA zavrnejo sporazum, ki ga je pripravil premier Zhu
1999 november	Kitajska in ZDA dosežeta predhodni dogovor
2000 maj	Kitajska in EU skleneta dvostranski sporazum o WTO
2001 junij	Kitajska in ZDA skleneta dvostranski sporazum o WTO
2001 september	Delovna stranka potrdi članstvo Kitajske
2001 november	Na konferenci v Dohi potrdijo članstvo Kitajske
2001 december	Kitajska postane članica WTO

Vir: Prirejeno po Xing (2001)

5. OBVEZNOSTI KITAJSKE Z VSTOPOM V WTO

V tem poglavju bom predstavil glavne obveznosti, ki jih je Kitajska sprejela z vstopom v WTO. Zaradi njihovega obsega - pristopni sporazum¹² ima namreč več kot 800 strani in je najobsežnejši v zgodovini WTO – se bom osredotočil predvsem na tiste obveznosti, ki bodo najbolj vplivale na kitajsko gospodarstvo.

Kitajska je morala za vstop v organizacijo odpraviti trgovinske ovire in odpreti svoj trg za tuja podjetja in za skoraj vse vrste blaga in storitev. Zavezala se je tudi, da bo ukinila ali vsaj bistveno zmanjšala omejitve za tuja podjetja pri izvozu in uvozu blaga ter distribuciji znotraj države. V podporo tem ukrepom je Kitajska obljubila, da bo spremenila pravni sistem, ki bo omogočil večjo transparentnost in predvidljivost pri sklepanju poslov v tej državi.

Kot vse nove članice je morala tudi Kitajska sprejeti obveznosti iz 20 obstoječih sporazumov WTO, ki urejajo različna področja trgovine. Trgovinskim partnerjem Kitajske je ob njenem vstopanju v WTO največje skrbi povzročalo uresničevanje temeljnih načel te organizacije – status države z največjimi ugodnostmi, transparentnost in možnost neodvisne revizije administrativnih odločitev. Države članice so težave videle tudi v kmetijstvu, sanitarnih in fitosanitarnih standardih, tehničnih ovirah trgovini, investicijah, uvoznih dovoljenjih, protidumpinskih ukrepih, subvencijah, zaščiti intelektualnih pravic in storitvah. Za ureditev nekaterih od teh področij je Kitajska dobila prehodna obdobja.

WTO je ustanovil poseben večstranski mehanizem, ki vsako leto pregleda uresničevanje obveznosti do WTO na Kitajskem. Organ bo pripravil letno poročilo prvih osem let po vstopu Kitajske v WTO, končno poročilo pa bo pripravil deset let po njenem vstopu.

¹² V celoti v angleščini in kitajščini na voljo na spletni strani <http://www.chinadaily.com.cn/layer/index.htm> (11.8.2003).

5.1. Carine, kvote in uvozna dovoljenja

Kitajska mora znižati carine za celo vrsto industrijskih in kmetijskih proizvodov. Liberalizacija na področju carin bo potekala do leta 2010, čeprav bo njen večji del zaključen leta 2004.

Pravila WTO omejujejo kvote in druge količinske omejitve. Kitajska se je zavezala, da jih bo ukinila v prehodnem obdobju petih let. Večji del kvot je ukinila v prvem letu članstva, ostale pa mora najkasneje leta 2005. Do popolne ukinitve kvot jih mora povečevati za 15 odstotkov na leto, kar olajšuje dostop do kitajskega trga. Kvote za uvoz avtomobilov bodo popolnoma ukinjene leta 2005.

Kitajska se je zavezala, da bo izvajala Sporazum o ukrepih na področju vlaganj, ki vplivajo na trgovino (TRIMS), in obljubila, da dovoljenj za investiranje in uvoznih dovoljenj ne bo pogojevala s kakršnimikoli zahtevami, kot so zahteve po vsebnosti lokalne proizvodnje, povratnih naročilih, prenosu tehnologije ali izvajanju raziskav in razvoja na Kitajskem.

5.2. Kmetijstvo

Pristopni sporazum ukinja ovire in olajšuje dostop do kitajskega trga za celo vrsto proizvodov. Bistveno znižanje carin bo zaključeno januarja 2004. Povprečna carinska stopnja za kmetijske proizvode se bo z 31 odstotkov znižala na 17,5 odstotka. Kitajska mora poleg tega uvesti sistem kvot za žito, koruzo, bombaž in riž. Tuja podjetja imajo pravico do uvoza in distribucije kmetijskih proizvodov brez posrednika ali posredovanja državnega podjetja.

Kitajska mora ukiniti izvozne subvencije za kmetijske proizvode. Ukiniti mora tudi ovire v obliki sanitarnih in fitosanitarnih standardov, ki ne temeljijo na znanstvenih dognanjih.

Kitajska je ob tem zagotovila, da bo spoštovala Sporazum WTO o sanitarnih in fitosanitarnih ukrepih.

5.3. Industrijski proizvodi

Kitajska mora znižati carine in ukiniti sistemske uvozne ovire, kot so na primer omejitve glede tega, kdo lahko uvaža blago in ga distribuira na Kitajskem. Carine na industrijske proizvode mora s povprečno 24,6 odstotka znižati na 9,4 odstotka.

Kitajska je morala pristopiti k Sporazumu o informacijski tehnologiji in ukiniti carine na računalnike, telekomunikacijsko opremo, polprevodnike, računalniško opremo in ostale visokotehnološke proizvode.

Kitajska je z vstopom liberalizirala sistem kvot za uvoz umetnih gnojil, liberalizirala je tudi uvozne monopole za gnojila in nafto. Kitajska je odprla trg surove nafte in naftnih derivatov ter umetnih gnojil za zasebna podjetja. To pomeni, da podjetjem, ki na Kitajsko izvažajo nafto in umetna gnojila, ni več treba poslovati z državnim uvoznim podjetjem.

Kitajska mora znižati carine na avtomobile z 80 do 100 odstotkov na 25 odstotkov do sredine 2006. Do takrat mora carine na avtomobilske dele znižati na povprečno 10 odstotkov. V avtomobilskem sektorju so za vlagatelje v joint venture podjetja ključne tri novosti: vse omejitve glede razreda ali modela vozila bodo ukinjene v dveh letih po vstopu, lokalne oblasti lahko v proizvodnjo vložijo do 150 milijonov dolarjev (pred vstopom 30 milijonov dolarjev), tuji so lahko 100-odstotni lastniki proizvodnje motorjev.

5.4. Storitve

Kitajska se je obvezala, da bo ukinila večino omejitev za celo vrsto storitvenih sektorjev, kot so bančništvo, zavarovalništvo, telekomunikacije, vodenje računov, pravno svetovanje, storitve na področju informacijske tehnologije, zabavna industrija (avdio,

video, film). Kitajska je podpisala tudi sporazume o telekomunikacijskih in finančnih storitvah.

5.4.1. Trgovina in distribucija

Kitajska je pred vstopom v WTO močno omejevala trgovino (uvoz in izvoz) ter lastništvo in dejavnosti distribucijske mreže. Tujim podjetjem je dovolila le distribucijo domačih proizvodov, pri čemer je omejevala nadzor nad distribucijsko mrežo. Za trgovske verige, ki so želele odpreti več kot 30 trgovin, je zahtevala poslovanje prek joint venture podjetja s 50-odstotnim lastniškim deležem. Ta omejitev je bila z vstopom v WTO odpravljena. Ostale omejitve na področju trgovine in distribucije bodo ukinjene v triletnem prehodnem obdobju. Kitajska bo postopoma odprla tudi nekatere druge sektorje, povezane z distribucijo, kot so servisiranje in vzdrževanje, skladiščenje, transport in hitra dostava.

5.4.2. Telekomunikacije

Kitajska je pred vstopom v WTO prepovedovala tuja vlaganja v telekomunikacijske storitve, z vstopom v to organizacijo pa je dovolila neposredne investicije v telekomunikacijska podjetja. Kitajska je sprejela tudi Temeljni sporazum o telekomunikacijah, ki tujim ponudnikom med drugim dovoljuje uporabo katerekoli tehnologije za zagotavljanje telekomunikacijskih storitev. Kitajska bo v dveh do šestih letih po vstopu postopoma ukinila vse geografske omejitve za telekomunikacijske storitve.

Kitajska je svoj trg mobilne telefonije odprla dve leti pred napovedanim rokom leta 2004, kar je izredno pomembno za to hitro razvijajočo se panogo. Tuji operaterji lahko od vstopa Kitajske v WTO ustanavljajo družbe s 25-odstotnim lastniškim deležem. Po enem letu so lahko delež povečali na 35 odstotkov, tri leta po vstopu pa se bo lahko delež povečal na 49 odstotkov. Kitajska je operaterjem dovolila delovanje med mesti in ne omejuje delovanja znotraj mest. Tuji ponudniki fiksne telefonije lahko ustanovijo joint venture podjetja in postavijo lastno omrežje.

5.4.3. Zavarovalništvo

Kitajska se je zavezala, da za podelitev licenc za opravljanje zavarovalniške dejavnosti ne bo zahtevala dokazov o ekonomskih potrebah in da ne bo količinsko omejevala števila licenc. V triletnem prehodnem obdobju bodo ukinjene vse geografske omejitve, v petih letih pa bo obseg dejavnosti tujih zavarovalnic razširjen na skupinsko, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Tuje zavarovalnice lahko premoženjska in nezgodna zavarovanja sklepajo od vstopa Kitajske v WTO. Kitajska je pristala na 50-odstotno lastništvo tujcev v zavarovalnicah, ki ponujajo življenjska zavarovanja, pri čemer tuje zavarovalnice nimajo omejitev pri izboru kitajskega partnerja. Za tuje ponudnike neživljenjskih zavarovanj je dovoljen 51-odstotni lastniški delež. Pozavarovalniški trg se je popolnoma odprl z vstopom Kitajske v WTO (100-odstotni lastniški delež, brez omejitev).

5.4.4. Bančništvo

Pred vstopom v WTO tuje banke niso smele poslovati s kitajskimi strankami v kitajski valuti, veljale so stroge geografske omejitve. Kitajska se je zavezala, da bo v petih letih popolnoma odprla svoj bančni trg. Dve leti po vstopu bodo tuje banke lahko poslovale s kitajskimi podjetji v kitajski valuti, pet let po vstopu pa tudi z individualnimi strankami. Tuje banke bodo imele na območjih, določenih v sporazumu, enake pravice kot domače banke. Vse omejitve bodo odstranjene v petih letih.

5.4.5. Vrednostni papirji

Kitajska bo dovolila manjšinski delež tujcev v joint venture podjetjih na področju vrednostnih papirjev, ki bodo lahko poslovala pod istimi pogoji kot kitajska podjetja. Tri leta po vstopu se bo lahko delež tujcev povečal do 49 odstotkov. Obseg dejavnosti teh podjetij se bo širil hkrati s povečevanjem obsega dejavnosti kitajskih družb, ki se ukvarjajo z vrednostnimi papirji.

5.4.6. Poslovne storitve

Kitajska je z vstopom v WTO sprejela številne obveznosti glede poslovnih storitev na področju pravnega svetovanja, vodenja računov, menedžmenta, davčnega svetovanja, arhitekture, inženiringa, urbanizma, zdravstvenih storitev in storitev na področju informacijske tehnologije. Kitajska se je strinjala, da bo za te storitve bolj odprla svoj trg in zagotovila večjo varnost za tuja podjetja, ki želijo poslovati na Kitajskem.

5.5. Protidumpinški ukrepi in subvencije

Protokol zagotavlja zaščito pred nepravilno trgovinsko prakso, kot sta dumping in subvencije. Za reševanje protidumpinških primerov se še naprej uporablja metodologija, po kateri ima Kitajska netržno gospodarstvo¹³. Ta ukrep preneha veljati 15 let po vstopu Kitajske v WTO.

Protokol obravnava tudi pomembna vprašanja glede vmešavanja kitajske vlade v gospodarstvo. Kitajska vlada je zagotovila, da bodo za naročila v državnih podjetjih veljala tržna merila, kot so cena, kakovost in razpoložljivost, in da se bodo lahko tuja podjetja enakopravno potegovala za državna naročila. Kitajska se je tudi zavezala, da ne bo vplivala na te odločitve razen na način, ki je v skladu z WTO. Status državnih podjetij opredeljuje Sporazum o subvencijah in izravnalnih ukrepih.

5.6. Zaščita pred prevelikim uvozom

Pristopni sporazum je predvsem namenjen odpiranju kitajskega trga, vendar vsebuje tudi vrsto mehanizmov za zaščito industrij in delavcev držav članic pred morebitnim

¹³ Pri izračunu primerljivosti cene blaga, ki je predmet protidumpinškega postopka, se ne upošteva cen ali stroškov na Kitajskem, temveč država članica WTO, ki sproži postopek, za izračun uporabi cene oziroma stroške v eni ali več državah s tržnim gospodarstvom, ki so pomembne proizvajalke blaga, ki je predmet postopka. Ta ukrep je bil uveden, ker so se nekatere države pritoževale nad težavami, ki so jih imele pri izračunih primerljivosti cen in stroškov v protidumpinških preiskavah proti Kitajski.

prevelikim uvozom s Kitajske ali nepravilnimi trgovinskimi praksami. Ti mehanizmi vključujejo posebno določilo, ki članicam WTO omogoča omejitve uvoza s Kitajske v primeru težav na trgu (določilo velja 12 let) in omejitev uvoza za tekstil (določilo velja sedem let).

Kitajska je torej z vstopom v WTO sprejela veliko obveznosti, ki bodo močno vplivale na kitajsko gospodarstvo in omogočile nadaljevanje političnih in gospodarskih reform v državi. O tem bom več spregovoril v naslednjem poglavju.

6. POLITIČNE IN GOSPODARSKE REFORME PO VSTOPU V WTO

Zadnji del diplomske naloge je namenjen političnim in gospodarskim reformam po vstopu Kitajske v WTO. V uvodnem delu bom nekaj prostora posvetil vplivu in posledicam vključitve v to organizacijo na splošno, v drugem in tretjem delu pa bom nekoliko podrobneje spregovoril o političnih in gospodarskih reformah na nekaterih področjih po vstopu v WTO.

Tako kot je svet z zaskrbljenostjo pričakoval vstop Kitajske v WTO, so se tudi kitajski uradniki in tamkajšnja podjetja spraševali, kaj jim bo prinesel WTO. Medtem ko je njene tekmece v regiji skrbela neustavljiva rast kitajskega gospodarstva, so bili kitajski podjetniki zaskrbljeni zaradi bogatih in tehnološko naprednih tujih firm, ki naj bi vdrle na Kitajsko. Oblasti so se spraševale, ali bo slaba pripravljenost podjetij na prihod konkurence iz tujine in odpuščanje delavcev kot posledica tega, prinesla še več socialnih nemirov v državi, ki se že zdaj vsako leto srečuje z več tisoč protesti nezadovoljnih državljanov.

Skrb je bila upravičena. Kitajska mora v skladu z zahtevami WTO odpraviti vodilno vlogo države v gospodarstvu, odstraniti mora ovire trgovini in distribuciji. Tuje trgovske verige, kot sta ameriški Wal-Mart in francoski Carrefour, lahko na primer ustanovijo podjetja v 100-odstotni lasti, vse ovire za distribucijo pa bodo odpravljene v triletnem prehodnem obdobju. Do vstopa Kitajske v WTO so lahko tuja podjetja z dovoljenjem centralne vlade ustanovila joint venture podjetja s 50-odstotnim lastniškim deležem, omejena pa so bila samo na distribucijo kitajskih izdelkov. Tujci lahko zdaj kupijo do 50 odstotkov kitajskih telekomunikacijskih podjetij - pred vstopom v WTO niso smeli kupiti niti delnice. Na področju avtomobilske industrije je olajšana vrsta pravil, isto velja tudi za finančni sektor in kmetijstvo. Priložnosti, ki jih tujim podjetjem odpira liberalizacija zaradi vstopa v WTO, so izjemne. Stoletna želja, da bi prodrli na ogromni kitajski trg, se je končno uresničila, vsaj tistim podjetjem, ki so sposobna izkoristiti to odpiranje.

Pomembno je tudi, da lahko tujci na Kitajskem zdaj tekmujejo v skladu z jasno določenimi pravili.

Ne glede na to, kako težak izziv za kitajsko gospodarstvo je članstvo v WTO, v odločitvi Jiang Zemina in Zhu Rongjija za vstop v to organizacijo odseva prepričanje, da notranje reforme potrebujejo zunanji pritisk. Za kitajske voditelje je najpomembnejši razlog za vstop v organizacijo zagotoviti nadaljevanje političnih in gospodarskih reform. V interesu Kitajske je, da uveljavljanje pravil WTO uspe. Glavna vloga WTO je zagotoviti razvoj trgovine v skladu z mednarodno sprejetimi pravili, zato Kitajska upa, da bo uveljavitev tega sistema utrdila notranje reforme.

Novo kitajsko vodstvo s predsednikom Hu Jintaom in premierom Wen Jiabaom na čelu se za zaveda, da mora določiti pravila za dobro delovanje gospodarstva, sicer bo gospodarska rast postala žrtev lokalnega protekcionizma, vse bolj razširjene korupcije in netransparentne politike. Ker kitajski voditelji vedo, da je izvajanje standardov WTO v njihovem interesu, bo vstop Kitajske pospešil politične in gospodarske spremembe v državi, hkrati pa bo okrepil organizacijo. Brez zunanjega pritiska bi Kitajska z nekaterimi reformami odlašala in jih prelagala na prihodnost. Zdi se nenavadno, da bi kitajsko gospodarstvo, ki je azijsko finančno krizo prestalo skoraj brez posledic in ki je leta 2002 zabeležilo osem odstotno rast, v prvi polovici leta 2003 pa 8,2-odstotno (People's Daily, 5.7.2003), potrebovalo dodaten zagon. Toda Kitajska je vseeno pred številnimi izzivi. Njen bančni sektor je v resnih težavah zaradi neservisiranih posojil in daje le malo znamenj, da se premika proti bolj tržno usmerjeni kreditni politiki. V težavah je tudi pokojninski sistem, ki je zašel v velike dolgove. Industrijska proizvodnja daleč presega povpraševanje (Chang 2002: 122). Vlada se zaveda, da bi bila socialna cena prehitrega zapiranja slabih podjetij zelo visoka, zato bo prestrukturiranje gospodarstva trajalo še kar nekaj časa. Podoben položaj je tudi v kitajskem kmetijstvu, za katero je značilna nizka produktivnost osnovnih pridelkov, kot so riž, žito in bombaž.

Čeprav je kitajsko gospodarstvo od začetka reform leta 1978 doživelo neverjetne spremembe, bo za vzdrževanje visoke stopnje rasti potrebovalo nadaljnje reforme in

liberalizacijo. Zavezanost zahtevam WTO daje reformam, ki so bile do vstopa v organizacijo poskusne in niso imele jasnega cilja, obliko. Deng Xiaoping je dejal, da se je treba gospodarskih reform lotiti previdno in da mora država »reko prečkati tako, da se dotika kamnov« (Panitchpakdi in Clifford 2002: 142). Jiang Zemin in Zhu Rongji sta nadaljevala po isti poti. Uradni cilj Kitajske je zgraditi »socialistično tržno gospodarstvo«, čeprav ni povsem jasno, kaj naj bi to pomenilo. Rusija in vzhodnoevropske države so jasno povedale, da hočejo tržno gospodarstvo, kitajski voditelji pa so se vedno izogibali kakršnimkoli nedvoumnim obveznostim glede svojih ekonomskih ciljev, deloma tudi zato, ker se je življenjska raven večine ljudi precej izboljšala v prejšnjih desetletjih reform. Toda z vstopom v WTO je nastopil čas, ko so odločitve postale precej bolj boleče za veliko več ljudi, zato se je med tistimi, ki bodo največ izgubili, pojavil odpor do reform.

Večina gospodarske rasti po letu 1978 je odsev enkratnih dogodkov, kot je bila na primer odločitev vlade, da dovoli zasebno proizvodnjo v kmetijskem sektorju, in spodbude investicijam z odpravo nadzora nad številnimi področji. Kmetje in podjetniki so se s temi ukrepi osvobodili okovov državnega planiranja, kar je sprožilo izjemno povečanje investicij in kot posledico precejšnje povečanje prihodkov. V 90. letih se je Kitajska iz države, v kateri je primanjkovalo vsega, spremenila v državo, ki ima vsega preveč. Zdaj je konkurenca med podjetji izjemna. Dodaten pritisk na izvoznike je povzročila tudi odločitev vlade, da po azijski finančni krizi ne devalvira domače valute (Wu v Mar in Richter 2003: 175). Kitajski izvozniki so morali konkurirati tekmečem iz držav, katerih valute so od leta 1997 izgubile 20 in več odstotkov vrednosti. Potrošnja se je zmanjšala tudi na račun 48 milijonov delavcev, ki so doslej izgubili delo zaradi reforme državnih podjetij (Mar in Richter 2003: 15). Tudi ostali delavci so v strahu pred izgubo dela bolj varčevali in manj zapravljali. Toda največji problem ostaja preobsežna proizvodnja (Chang 2002: 203).

Vlada je morala od leta 1997 porabiti ogromna sredstva, da bi preprečila deflacijo. Poskušala je celo določiti minimalne cene, da bi podjetja prisilila k ustavitvi proizvodnje. Kitajska vlada si je izmislila tudi t.i. počitniško gospodarstvo. Od leta 1999 so oblasti

vsaj dvakrat na leto odredile enotedenske počitnice za vse državljane, s čimer so želele spodbuditi turizem in potrošnjo.

Kitajska je sicer pri spodbujanju gospodarstva pokazala precej kreativnosti, vendar za trajno gospodarsko rast potrebuje resne spremembe pravnega in administrativnega sistema. Pri tem je treba upoštevati, da gre za prvi primer mehke tranzicije enopartijske države s planskim gospodarstvom v tržno gospodarstvo. Obsežnost kitajske vlade in velika moč v rokah lokalnih oblasti še otežujeta tržno usmerjene reforme. Pravni sistem je na zelo nizki ravni in ima bolj vlogo posredovalca državnih direktiv kot pa nepristranskega delivca pravice.

WTO bo pomagal odstraniti veliko teh ovir. Ob vstopu v organizacijo je Kitajska obljubila dostop do svojega trga, čeprav je sama od trgovinskih partnerjev v zameno dobila veliko manj. Kitajski voditelji so popuščali zato, ker so se zavedali, da bo neka zunanja institucija, kot je WTO, »zabetonirala« reforme na način, ki ga z notranjimi ukrepi ne bi mogli nikoli. Ta odločitev je pomenila odpoved delu suverenosti, kitajsko vlado pa je prisilila, da je sprejela vrsto novih mednarodnih norm.

Članstvo v WTO je prineslo še nekaj prednosti, ki se bodo verjetno izkazale za najpomembnejše – to je vloga, ki jo ima organizacija pri izgradnji bolj demokratičnih in neodvisnejših institucij, ki jih Kitajska potrebuje za trajno gospodarsko rast. Ena najpomembnejših lekcij azijske finančne krize je, da so močne institucije – centralna banka, sodstvo in nadzorni organi – ključni za preživetje, ko nastopi kriza. Čeprav sta Hongkong in Singapur med najbolj odprtimi gospodarstvi na svetu, sta utrpela veliko manjše posledice finančne krize kot Južna Koreja, Indonezija in Tajsko. Tamkajšnje oblasti niso mogle predvideti krize, lahko pa bi zagotovile, da bodo finančne institucije pripravljene na takšno nevihto, ki se pojavi le enkrat ali dvakrat na sto let. Ker Kitajska postaja vse bolj vključena v svetovno gospodarstvo, se kljub svoji velikosti ne bo mogla izogniti gospodarskim nevihtam. Zato potrebuje boljše institucije, ki bodo lahko preprečile krize ne glede na to, ali prihajajo od zunaj ali od znotraj.

6.1. Politične reforme

Kitajska za trajno gospodarsko rast ne potrebuje le gospodarskih reform, temveč tudi politične. Najpomembnejše bodo spremembe pravnega in administrativnega sistema. Kitajska je v 25 letih reform sicer naredila določene spremembe na tem področju, z vstopom v WTO pa jo čaka še prilagajanje mednarodnim standardom. Odpiranje svetu in vse večja blaginja bosta na Kitajskem verjetno okrepila tudi zanimanje za politične spremembe in človekove pravice.

6.1.1. Pravna in administrativna reforma

Vstop v WTO je najtežji preizkus za kitajski pravni sistem doslej. Kitajska je ob vstopu v organizacijo obljubila, da bo uveljavila mednarodne standarde transparentnosti, odgovornosti in pravičnosti. Sposobnost uveljavljanja teh standardov je bistvena za uspeh članstva v WTO. Če bo Kitajska uspela uveljaviti potrebne izboljšave, bo imelo to izjemen spill-over učinek na celoten pravni sistem kot tudi na nadaljevanje gospodarskih reform. Resničnega gospodarskega razvoja ni brez trdnega pravnega sistema. Podatki WB kažejo, da so države z dobrimi pravnimi institucijami bogatejše, imajo višjo stopnjo pismenosti in nižjo stopnjo smrtnosti otrok. Predsednik WB James Wolfensohn je poudaril, da bi se morale vlade zavedati, da učinkovit pravni in sodni sistem ni razkošje, temveč osrednji del dobro delujoče države, bistven za dolgoročni razvoj (WB 2001). Odločitev za izgradnjo močnejšega pravnega sistema ni samo tehnično vprašanje, temveč tudi politično in to je tudi eden največjih problemov Kitajske. Kitajski uradniki namreč prepogosto govorijo o vladanju z zakoni, le najbolj »razsvetljeni« govorijo o vladavini zakona, se pravi o sistemu, v katerem je državljan v sodni dvorani v enakopravnem položaju z vlado.

Vstop v WTO bo imel verjetno najpomembnejši vpliv prav na pravni sistem. Čeprav sta v pristopnem protokolu temu vprašanju namenjeni le dve strani, bodo posledice veliko globlje. Kitajska je obljubila, da bo zakone izvajala na enoten, nepristranski in razumen

način in uvedla večjo transparentnost pri sprejemanju in izvajanju zakonodaje. V državi, kjer so se stoletja odločitve sprejemale samovoljno in stran od oči javnosti, so to zelo občutljiva vprašanja.

Prvo leto članstva v WTO je Kitajska namenila veliko pozornosti pravnemu sistemu in zakonodaji na področju trgovine tako na državni kot na lokalni ravni. Kitajsko ministrstvo za zunanjo trgovino in gospodarsko sodelovanje navaja, da je vlada pregledala skladnost z WTO več kot 2500 zakonov in uredb, povezanih s trgovino. Do sredine leta 2002 je preklicala 830 zakonov in uredb in jih spremenila 325. Poleg tega je sprejela 118 novih zakonov in uredb (United States Trade Representative 2002: 3). Podoben proces je potekal tudi na lokalni ravni, vendar lokalne vlade pri reviziji še niso tako daleč. Eden od vzrokov za to je, da morajo najprej stopiti v veljavo spremembe, ki jih je sprejela centralna vlada. Kitajska je v začetku leta 2002 namenila veliko pozornosti tudi prestrukturiranju različnih ministrstev in vladnih agencij, ki so kakorkoli povezani s trgovino. Nekatere od teh sprememb je zahteval pristopni sporazum z WTO, nekatere pa je Kitajska izvedla zaradi uskladitve s pravili WTO.

Kitajska je začela izdajati uradno glasilo, v katerem so objavljeni vsi zakoni, uredbe in ostali ukrepi, povezani s trgovino. Predlogi zakonov in uredb so najprej objavljeni v tem glasilu, nato pa je na voljo določen čas za javno razpravo o predlogih. Omejitev velja le za izjeme, povezane z nacionalno varnostjo, razmerji valutnih tečajev, denarno politiko in drugimi ukrepi, ki bi ovirali uveljavitev zakona. Kitajska je dala jasno zagotovilo: javnost bo obveščena o spremembah trgovinskega režima, komentarji zainteresiranih strani pa bodo upoštevani (Abnett 2002: 9).

Kitajska je ustanovila tudi informacijski urad, na katerem lahko vsak posameznik ali podjetje dobi katerikoli kitajski zakon ali uredbo, povezano s trgovino. Urad ima 30 dni časa, da zagotovi zahtevano informacijo. V izjemnih primerih vlada odobri do 45 dni časa, vendar mora hkrati pojasniti, zakaj je prišlo do zamude. Odgovori urada so dokončni in predstavljajo uradno stališče kitajske vlade glede vprašanja, kar pomeni, da se jih lahko uporabi kasneje v morebitnem pravnem postopku (Abnett 2002: 9). Pomen

takšnega organa za državo z dolgo tradicijo nejasnega, nedoslednega in samovoljnega odločanja je ogromen.

Kitajska je uvedla tudi postopke v institucionalni obliki za revizijo vseh administrativnih odločitev v zvezi s trgovinskimi vprašanji. Ti organi naj bi bili nepristranski in neodvisni od institucije, vpletene v primer. Uveden je bil tudi sistem, ki omogoča pritožbe na odločitve teh organov (Abnett 2002: 9).

Kitajska je tudi obljubila, da tuja podjetja razen v izjemnih primerih ne bodo diskriminirana. Ravnala naj bi se po dveh načelih: prepovedana je negativna diskriminacija tujih podjetij, hkrati pa je prepovedana tudi pozitivna diskriminacija domačih podjetij. Načelo nediskriminacije, po katerem imajo vsi enake možnosti, ima dobre možnosti za uresničitev. V praksi to na primer pomeni, da so subvencije za transport ali elektriko državnim podjetjem v težavah prepovedane. V postopku vključevanja v WTO je morala Kitajska podrobno razložiti svoj sistem subvencij in jih nato na številnih področjih ukiniti. Subvencije državni industriji, ki so leta 1998 znašale 900 milijonov dolarjev, so bile konec leta 2000 ukinjene v skladu z dogovorom o vstopu v WTO (Chang 2002: 54).

Obljube, ki jih je dala Kitajska, so zares velike. Takojšni učinki vstopa v WTO na ljudi in seveda na kitajsko vlado pa niso bili ekonomski, temveč birokratski. Čeprav je od propada dinastije Qing minilo že skoraj stoletje, se način vladanja ni kaj dosti spremenil. Zakoni in uredbe še vedno prihajajo od zgoraj navzdol, lokalni uradniki pogosto izkoriščajo svojo moč in uvajajo razne davke in uredbe. Ta vsakdanja praksa vpliva na kitajska podjetja in navadne državljane celo bolj kot na tuja podjetja.

Večina mehanizmov in postopkov za upravljanje v novih okoliščinah še ni določenih. Kako bo potekal pravni nadzor? Bodo sodišča dobila več neodvisnosti? Merila, kaj pomeni biti nepristranski, še niso določena. Province in mesta so še vedno v prvi fazi sprememb, zato jih čaka dolga pot. Na srečo Kitajska pri uvajanju teh načel ni povsem

sama. WB ji na primer pomaga pri izobraževanju uradnikov, ki pripravljajo zakonodajo, v vseh 22 provincah, petih avtonomnih pokrajinah in štirih mestnih območjih.

Kitajska potrebuje tudi celovit zakon o tem, kakšne pristojnosti imajo posamezni deli vlade. Tak zakon je bistven, saj določa pravice in dolžnosti posameznih delov oblasti, vendar pa naj bi bil za razpravo v Ljudskem kongresu pripravljen šele konec leta 2003. Novi zakon bo definiral pristojnosti vlade in natančno določil, kateri organ lahko izvaja posamezne pristojnosti. Med drugim bo tudi določil, kateri del vlade lahko uvaja davke.

Zanimivo je, da bo od teh novosti največ pridobila prav vlada. Centralnim oblastem bodo namreč omogočile, da dobijo nazaj nekaj moči, ki so jo izgubile na račun provinc na višku reform v 80. in 90. letih. Davki, ki jih je leta 2000 zbrala vlada, so predstavljali le 14,2 odstotka BDP, kar je po mednarodnih merilih izredno malo. Od tega je bil delež centralne vlade 58 odstotkov (People's Daily, 29.9.2000). Prav zato je v zadnjih letih zbiranje davkov postala prednostna naloga vlade. Oblasti so poskušale zmanjšati število lokalnih davkov in povišati davčne stopnje na državni ravni, s čimer so želele dobiti večji nadzor nad njihovim pobiranjem. Zakon o upravnih postopkih in zahteve WTO po pravni konsistentnosti in pravičnosti bi lahko pomagali razbiti lokalne fevde in protekcijonizem, ki jih spremlja.

Odprto ostaja tudi vprašanje, kako doseči trdnejši pravni sistem. Je vladavina prava sploh mogoča v enopartijski državi? Kitajska komunistična partija sicer ima sistem notranje discipline, vendar je njen uradni položaj nad zakoni. Partije ni mogoče tožiti, prav tako ni mogoče tožiti člana partije, ki je opravljal uradne dolžnosti. Proces razvoja pravne države bo zelo težaven, če bo delu družbe omogočal neupoštevanje pravil.

Kljub dolgotrajnemu procesu vključevanja v WTO, med katerim so bile narejene pomembne spremembe pravnega sistema, mora Kitajska pospešiti pravne reforme, da bi uveljavila pravila WTO. Celo kitajske strokovnjake skrbi, da so reforme prepočasne. Velik del tega dela bi moral biti narejen že zdavnaj, je julija 2001 opozoril nekdanji namestnik ministra za zunanjo trgovino in glavni pogajalec z WTO Tong Zhiguang.

Dodal je, da dva ključna zakona, protimonopolni zakon in zakon o subvencijah, nista na dnevnem redu Ljudskega kongresa za naslednje leto (China Daily, 27.6.2001).

Teh izzivov se zavedajo številni kitajski uradniki in so o tem pripravljene spregovoriti tudi naglas, kot se je izkazalo na seminarju v Hongkongu decembra 2000. »Že zdaj smo zelo zmedeni zaradi pravil WTO,« je dejal sodnik šanghajskega vrhovnega sodišča Wang Fei. »Če bomo dovolili, da bodo lokalna sodišča razlagala pravila WTO, bo nastala še večja zmeda,« je opozoril Wang in dodal, da Kitajska razmišlja o ustanovitvi posebnih sodišč za primere, povezane z WTO, na katerih bi o teh zapletenih primerih odločali pravni strokovnjaki za to področje. Na seminarju so opozorili še na nekatere druge probleme: pomanjkanje izkušenj s primeri, povezanimi s trgovino in intelektualno lastnino, nedoslednost pri določanju odškodnin, odpor do pričanja strokovnjakov, slabo določena pravila dokaznega postopka. »Če zakonodajalec po vstopu v WTO ne bo okrepil našega pravnega sistema, se bodo pojavile težave na področju zaščite intelektualne lastnine, potrebujemo pa tudi pravno neodvisnost,« je dejal Wang (Panitchpakdi in Clifford 2002: 153).

6.1.2. Politične institucije

Uradni cilj kitajskega vodstva je promoviranje demokracije. Ta cilj je bil omenjen ob številnih priložnostih, tudi v poročilu premiera Zhu Rongjija v Ljudskem kongresu o gospodarskem razvoju marca 2001 (Chow 2002: 10). Toda kitajska vlada doslej ni naredila toliko za razvoj demokratičnih institucij, kot je naredila za razvoj ekonomskih institucij, deloma tudi zaradi zgodovinskih razlogov. Večina držav je morala skozi proces transformacije iz cesarske vladavine v demokracijo, na Kitajskem pa po padcu dinastije Qing v obdobju od 1911 do 1949 ni bilo dovolj stabilnosti za razvoj demokratičnih institucij. Oblast v rokah komunistov po letu 1949 je imela tako pozitiven kot negativen vpliv na razvoj demokratičnih institucij. Zagotovila je stabilnost in trdno vlado, ki bi lahko pospešila razvoj demokratičnih institucij. Vlada je državo po letu 1978 vodila skozi uspešne gospodarske reforme, ki so zagotovile tudi ekonomske možnosti za razvoj

demokracijskih institucij. Na drugi strani je stroga enopartijska oblast uničila demokratične institucije, ki so se razvile pred prihodom komunistov na oblast (Chow 2002: 10).

Od začetka reform je Kitajska naredila določen napredek k demokraciji, vendar v manjši meri kot na področju gospodarstva. Poslanci Ljudskega kongresa so na primer izvoljeni, čeprav posredno. Predstavniki na lokalni ravni, v vaseh in mestih, so izvoljeni neposredno, predstavnike na višji ravni pa izvolijo predstavniki na eni ravni nižje. Pred letom 1980 so poslanci Ljudskega kongresa avtomatično sprejeli zakonodajo, ki jo je predlagala izvršna veja oblasti po navodilu centralnega komiteja komunistične partije, od takrat pa je kongres z glasovanjem proti predlaganim zakonom precej okrepil svojo oblast (Chow 2002: 11).

Druga najbolj očitna sprememba so svobodne volitve v tisočih vaseh po vsej Kitajski. Neposredno izvoljene vaške oblasti so prvi korak k vzpostavljanju bolj demokratičnih oblasti na višji ravni. Centralna vlada ščiti in celo spodbuja vaške volitve, saj imajo po njenem mnenju koristno družbeno funkcijo, vendar jih omejuje na ravni vasi.

Ko so Kitajci postali bogatejši in bolj izobraženi, so se začeli tudi bolj zanimati za demokracijo. Zahteve po bolj demokratičnih institucijah so se povečale in se bodo še naprej povečevale. Do sprememb lahko pride na pobudo vlade ali ljudskih množic. Druga možnost se zdi precej manj verjetna, saj je večina Kitajcev zadovoljna s svojim ekonomskim položajem, nezadovoljna manjšina pa nima dovolj volje niti moči, da bi zamenjala obstoječo vlado. Glavni trije razlogi za nezadovoljstvo so korupcija, brezposelnost in socialne razlike, vendar niso dovolj močni, da bi sprožili politično vrenje v celi državi. Ob domnevi, da pobuda za spremembe ne bo prišla s strani ljudstva, se zastavlja vprašanje, ali in na kakšen način je vlada pripravljena privoliti v demokratične reforme.

Kitajska komunistična partija je tako kot vse politične stranke po svetu osredotočena na to, da obdrži oblast. Demokratične institucije bodo nastale le, če ne bodo ogrožale oblasti

komunistične partije. V tem primeru »demokratske institucije« pomenijo institucije, ki državljanom zagotavljajo nekatere osnovne pravice in jim omogoča udeležbo na volitvah zakonodajne veje oblasti (Chow 2002: 11).

Pozitiven vpliv na razvoj demokratičnih institucij ima tudi spremenjen pogled kitajskih voditeljev na svet in spreminjajoče se okolje, v katerem vladajo. Vsi najvišji voditelji so potovali po svetu in videli, kako delujejo sodobne demokratične institucije. Novi voditelji se zanimajo za spremembe v svetu, številni med njimi so študirali v tujini. Zastareli politični nadzor nad mediji in manipulacije z informacijami so se s prihodom novih tehnologij izkazali za neučinkovite.

Vstop v WTO bo verjetno okrepil zahteve po demokratičnih spremembah. Gospodarski razvoj in modernizacija, ki ju bo omogočil WTO, bo povečal zanimanje ljudi za demokratično vlado in sodelovanje v njej. Pričakovati je, da bo tudi vladajoča elita postajala vse bolj odprta. K razvoju bolj odprte družbe bo prispeval tudi razvoj telekomunikacijske industrije. Pravila WTO bodo precej zmanjšala prostor za korupcijo. Ti učinki bodo imeli pozitiven vpliv na politične institucije na Kitajskem, a vseeno ne moremo pričakovati prehitrih sprememb.

6.1.3. Človekove pravice

Ob gospodarskem razvoju ni mogoče spregledati vloge, ki jo imata svobodnejša trgovina in bolj odprta gospodarska politika pri izboljšanju človekovih pravic in življenjskih razmer. Kitajski voditelji pogosto pravijo, da se vprašanje človekovih pravic vrti okoli osnovnih materialnih potreb, kot sta hrana in stanovanje. Po teh merilih je Kitajska presegla vsa najbolj optimistična pričakovanja, saj je od začetka gospodarskih reform leta 1978 prag absolutne revščine prestopilo 200 milijonov Kitajcev. Več 100 milijonov ljudi danes lahko izbira, kjer bodo delali in živeli, o čemer so njihovi starši lahko le sanjali. To sicer niso nepomembne pravice, vendar pričajo o tem, da imajo osnovne potrebe prednost pred drugimi pravicami. Kitajska ni represivna država, kakršna je bila nekdanja Sovjetska

zveza. Preprost dokaz za to je več milijonov kitajskih turistov, ki vsako leto potujejo v tujino. Postopek za pridobitev potnega lista ni nič drugačen od drugih birokratskih postopkov. Od začetka gospodarskih reform je v tujini študiral več kot 400.000 Kitajcev, med njimi tudi otroci številnih visokih uradnikov. Študenti gradijo most med Kitajsko in ostalim svetom, številni med njimi so po vrnitvi ustanovili uspešna podjetja.

Ker je prednostna naloga kitajskih voditeljev stabilnost, državljani ne uživajo drugih pravic, ki po zahodnih merilih veljajo za osnovne. Mednje sodijo pravica do verovanja, do združevanja, do pravičnega sojenja, zaščita pred mučenjem in neupravičeno aretacijo. Te t.i. univerzalne pravice so na Kitajskem pogosto kršene. Ob vseh uporih in pretresih v zadnjem stoletju lahko razumemo, zakaj se kitajski voditelji in tudi številni Kitajci bojijo nestabilnosti.

Mednarodna nevladna organizacija Amnesty International (AI) trdi, da se je na Kitajskem kljub gospodarskemu napredku položaj na področju človekovih pravic po letu 1998 celo poslabšal. AI je bila posebej zaskrbljena ob odločitvi kitajskega vodstva aprila 2001 za kampanjo proti kriminalu *udari močno*. AI trdi, da je bilo med kampanjo aretiranih več deset tisoč ljudi, v tednih, ki so sledili, pa naj bi bilo rekordno število usmrtitev. Organizacija navaja, da je bilo na smrt obsojenih 2960 ljudi, od tega je bilo 1781 potrjenih usmrtitev. AI tudi opozarja, da se je v tem obdobju okrepil tudi pritisk na gibanje *Falun gong* (Amnesty International 2002).

Zagovorniki odprtega gospodarstva pravijo, da svobodnejša trgovina in liberalizacija vodita v politično odpiranje. To načeloma drži, a je težko dokazati neposredno vzročno povezavo. Verjetno bo moralo miniti več desetletij, da se bo Kitajska približala standardom na področju človekovih pravic v razvitih državah. Kljub reformam v zadnjih 25 letih ne čaka tistega, ki bi ujezil kitajske oblasti, nič bolj prijazna usoda kot v obdobju Mao Zedonga. Kljub številnim spremembam na bolje je do resničnega spoštovanja osnovnih pravic še dolga pot. Zagovorniki svobodne trgovine so obljubljali pozitivne posledice odpiranja na področju človekovih pravic, a so se zmotili. Tudi zagovorniki kaznovanja Kitajske niso dokazali, da njihova politika deluje. Politika gospodarske

osamitve je propadla. Gospodarsko odpiranje in liberalizacija se splačata, čeprav ne tako hitro ali na način, ki ga hočejo zagovorniki človekovih pravic. Če primerjamo Severno Korejo in Kitajsko, ni dvoma, kateri model je boljši za državo, njene prebivalce in svet.

Članstvo v WTO še ne bo zagotovilo vladavine prava, spoštovanja pravic delavcev ali pomembnejših političnih reform. Gospodarsko odpiranje bi lahko spremljale stroge omejitve osnovnih človekovih pravic in pomanjkanje vladne odgovornosti. Kitajska vlada bi lahko zgradila vladavino prava na ekonomskem področju, hkrati pa bi nadaljevala izkrivljanje in spodkopavanje vladavine prava na drugih področjih. Kitajske oblasti na primer ob aretacijah prodemokratskih aktivistov in preganjanju pripadnikov *Falun gonga* uporabljajo besednjak »vladavine prava«. Organizacija Human Rights Watch meni, da bi moral gospodarsko sodelovanje spremljati pritisk na Kitajsko, da sprejme mednarodno sprejete standarde (Human Rights Watch 2000). Ta dvojni pristop ima večje možnosti za uspeh kot naivno pričakovanje, da bo liberalizacija pripeljala do političnih sprememb, ali mišljenje, da bo osamitev izboljšala življenje Kitajcev.

6.2. Gospodarske reforme

Z vstopom v WTO se za kitajsko gospodarstvo odpirajo nove možnosti, hkrati pa to pomeni izziv, saj z odpiranjem svetu prihaja tudi tuja konkurenca. V tem delu naloge bom poskušal ugotoviti, kakšen vpliv ima vstop v WTO na posamezne sektorje kitajskega gospodarstva.

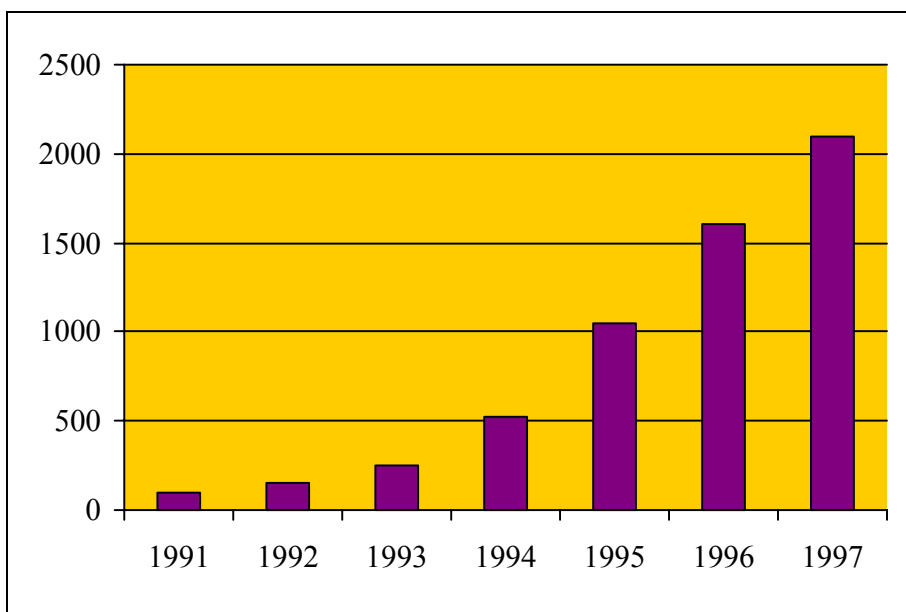
6.2.1. Zasebni sektor

Rast zasebnega sektorja na Kitajskem je bila izredna. Čeprav se je zasebno podjetništvo pojavilo šele z gospodarskimi reformami leta 1978, zasebni sektor danes predstavlja dve tretjini vseh gospodarskih dejavnosti, če vključimo tudi obsežen zasebni kmetijski sektor. Tudi razvoj zasebnega sektorja je podobno kot večina reform na Kitajskem potekal previdno in kot eksperiment. Šele ko so se po vsej državi pojavile različne oblike

zasebnega podjetništva, ki so jih ustanovili lokalne vlade in podjetja, so bili sprejeti ustrezni zakoni in uredbe. Prvi koraki so se zgodili s tržno usmerjenim kmetijstvom, ki je kmetom omogočalo prodajo presežka pridelka na prostem trgu. Sledila so majhna zasebna podjetja, ki so lahko zaposlovala do osem delavcev, nato so se pojavila krajevna in vaška podjetja, danes pa so dovoljene vse oblike zasebnega sektorja. Danes so na newyorško in hongkonško borzo uvrščene celo delnice nekaj največjih državnih podjetij.

Zasebni sektor in podjetja s tujim kapitalom so danes gonilna sila kitajskega gospodarstva. Po podatkih iz študije Mednarodne finančne korporacije (IFC) China's Emerging Private Enterprises so se prihodki zasebnega sektorja v letih 1991-97 povečali za povprečno 71 odstotkov na leto. V tem obdobju se je število zaposlenih v tem sektorju povečalo za povprečno 41 odstotkov na leto (International Financial Corporation 2000: 1).

Graf 6.1. Prihodki zasebnih podjetij v letih 1991-1997 (v tisočih RMB¹⁴)

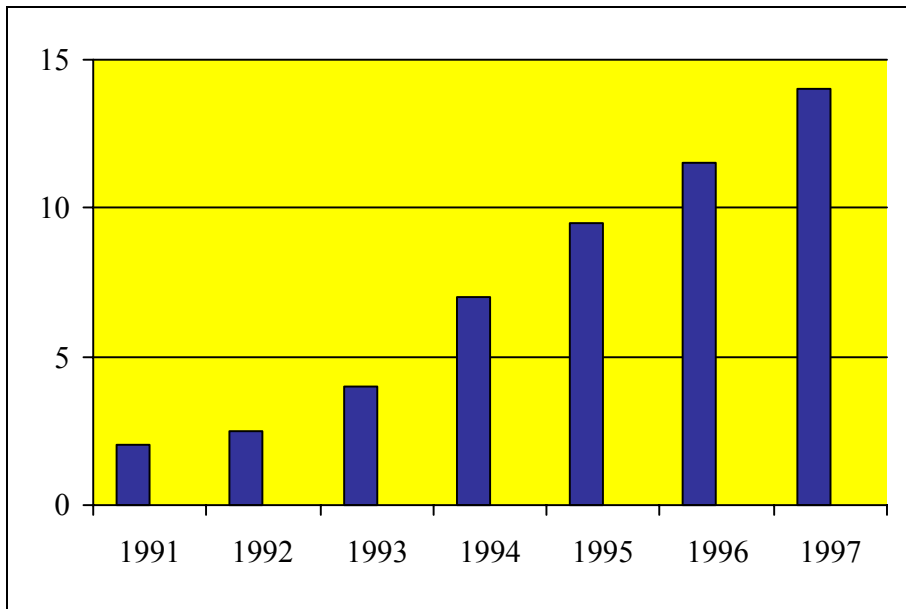
Vir: International Financial Corporation (2000: 1)

Tudi potem se je zasebni sektor razvijal hitro. Leta 2000 je zaposloval že več kot 100 milijonov ljudi in je prispeval več kot polovico kitajskega BDP (China Daily, 23.7.2001).

¹⁴ Oznaka za kitajsko valuto renminbi. 1 USD = 8,28 RMB.

Razvoj spodbujata tako trg kot vladna politika, zato bo za kitajsko gospodarstvo še kar nekaj časa značilna izredno hitra rast zasebnega in stagnacija državnega sektorja.

Graf 6.2. Število zaposlenih v zasebnem sektorju v letih 1991-1997 (v milijonih)

Vir: International Financial Corporation (2000: 2)

Eden od ključnih trenutkov za razvoj zasebnega sektorja je bil kongres komunistične partije, na katerem so delegati sprejeli odločitev, da je zasebno podjetništvo bistven del gospodarstva. Ustavni amandma je leta 1999 potrdil ta politični premik. V njem so zasebna podjetja označena kot pomembna komponenta gospodarstva, v mnogih pogledih pa jim je dal isti status, kot ga imajo državna podjetja. S tem je revolucija, ki je potekala že več kot dve desetletji, dobila uraden pečat. Nato so prišle nadaljnje spremembe. Kitajska vlada je leta 2000 na primer ukinila sistem kvot za javno ponudbo delnic. Kvote, ki so jih nadzorovale lokalne vlade, so pomenile, da so podjetja s politično podporo dobila prednost pri uvrščanju delnic na borzo pred tistimi, ki so bila sposobnejša. Z odprtjem delničarskega trga za zasebna podjetja je bila odstranjena velika ovira za njihovo nadaljnjo rast.

Toda kot vsa področja kitajskega gospodarstva tudi zasebni sektor čakajo veliki izzivi. Zaradi strogega državnega nadzora nad številnimi področji življenja si težko

predstavljamo, da se bo zasebni sektor v bližnji prihodnosti razvil v takšni obliki, kot ga poznamo v bolj razvitih državah. Na Kitajskem je zasebno podjetništvo pogosto povezano z oblastmi. Uradniki lahko spodbujajo firme ali pa jih uničijo, na primer, da jim ne izdajo dovoljenj. Lokalne oblasti lahko kaznujejo podjetja z različnimi davki in pristojbinami ali pa jim omogočijo, da se jim izognejo. Glede na veliko moč in vpliv kitajskih uradnikov imamo lahko za pravo zasebno podjetništvo samo najmanjša podjetja. Med podjetji in vladnimi uradniki obstaja nezdrav odnos, zaradi katerega vodstva podjetij delujejo na netransparenten način.

Kot primer zlorabe moči bi lahko vzeli postopek registracije podjetij. To je v razvitih državah zelo enostaven postopek, na Kitajskem pa ni tako. IFC (2000: 65) v svoji študiji o kitajskem zasebnem podjetništvu navaja primer nekega podjetnika, ki je želel registrirati ime nove restavracije. Želel je odpreti restavracijo z imenom Raj v resničnem svetu. Ime ima v kitajščini štiri pismenke, a je Urad za industrijo in trgovino od podjetnika zahteval, naj ga spremeni v ime z dvema ali tremi pismenkami. Podjetnik je predlagal ime Raj, vendar je uradnik odgovoril, da smo na zemlji, zato restavracije ne moreš poimenovati Raj. Nato je podjetnik predlagal ime Resnični svet, vendar tudi to za uradnika ni bilo sprejemljivo, češ da vsi živimo v resničnem svetu. Podjetnik je po nekaj večerjih in podkupninah prepričal uradnike, da je Raj v resničnem svetu primerno ime. Podobnih zgodb je na Kitajskem ogromno.

Za uspeh zasebnega sektorja je izredno pomembna določitev pravičnih pravil igre in njihovo dosledno izvajanje na lokalni ravni. To bo tudi pokazatelj uspešnosti režima WTO na Kitajskem, saj gre nadaljnji razvoj zasebnega sektorja z roko v roki s spremembami, ki so nujne za izvajanje določil WTO. Toda tudi podjetniki morajo določiti pravila svoje igre. Celotna največja podjetja ponavadi vodijo karizmatični ustanovitelji in ne menedžerska struktura. Malo transparentnosti je celo pri tistih nekaj zasebnih podjetjih, katerih delnice so uvrščene v kotacije borz. Njihov sistem vodenja računov je na primitivni ravni in je bolj namenjen skrivanju dobička pred oblastmi, kot pa da bi omogočil jasen vpogled v poslovanje podjetja.

6.2.2. Tuje neposredne investicije

Verjetno najbolj očitna posledica vstopa Kitajske v WTO je bil še večji dotok tujih neposrednih investicij. Leta 2002 so presegle 50 milijard dolarjev, zadnja leta pred vstopom v WTO pa so tujci na Kitajskem vložili povprečno več kot 40 milijard dolarjev na leto (Mar in Richter 2003: 9). Tuje neposredne investicije so eden najpomembnejših dejavnikov nadaljnje transformacije kitajskega gospodarstva. Tuji kapital navadno investira v bolj sofisticirane in bolj dobičkonosne dele gospodarstva in je povezan z novimi tehnologijami ter novimi delovnimi in upravljavskimi prijemi.

Tabela 6.1. Tuje neposredne investicije v letih 1997-2002 (v milijardah dolarjev)

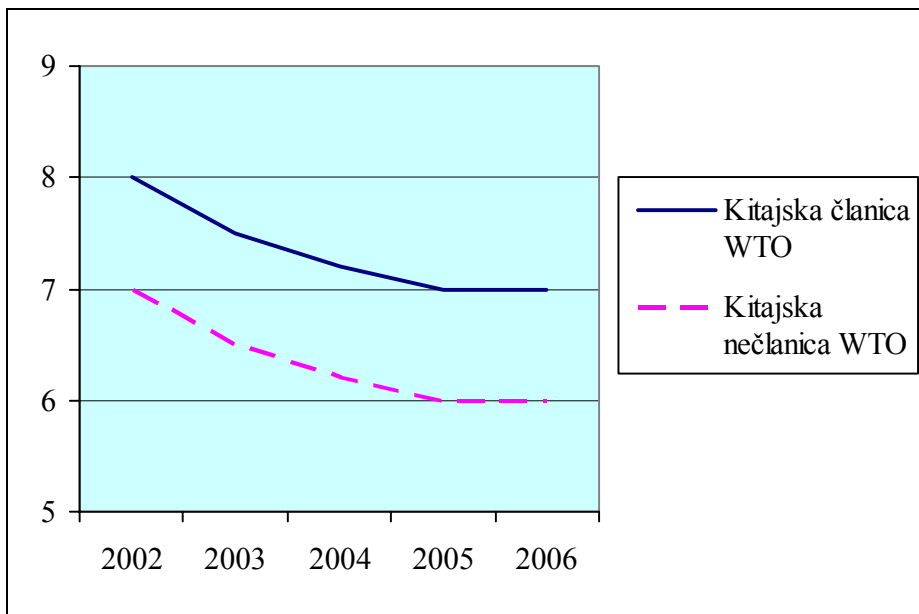
Leto	TNI	Rast v odstotkih
1997	45,3	8,3
1998	45,5	0,4
1999	40,4	-11,2
2000	40,8	0,9
2001	46,8	14,7
2002	52,7	12,6

Vir: Ministry of Foreign Trade and Economic Cooperation (2003)

Glede na velikost kitajskega gospodarstva se zastavlja vprašanje dejanskega vpliva tujih neposrednih investicij. Analitiki, ki zmanjšujejo njihovo pomen, pravijo, da trgovina predstavlja manj kot četrtno kitajskega gospodarstva. Toda tuji vlagatelji prinašajo nove tehnologije in gradijo nove tovarne, s katerimi Kitajska postaja svetovna izvozna velesila. Za tuje investitorje pa je vse bolj pomemben tudi domači trg z 1,3 milijarde potencialnih potrošnikov. Tujci na primer gradijo avtomobilske tovarne in obrate za predelavo hrane, ki so prihodnost kitajskega gospodarstva. Del gospodarstva, v katerega so investirali tujci, zaposluje najboljše, najpametnejše in seveda najboljše plačane kitajske delavce (Panitchpakdi in Clifford 2002: 145-146).

Članstvo Kitajske v WTO zmanjšuje tveganje za tuje investitorje. Večja zanesljivost in manjše tveganje prinašata tudi nižjo stopnjo tveganja, kar pomeni, da tuji vlagatelji ne bodo zahtevali tako visokih donosov, kot bi jih v primeru večjega tveganja. Warwick McKibbin z Australian National University je izračunal, da bo kitajsko gospodarstvo zaradi ene odstotne točke nižje stopnje tveganja skupaj z znižanjem carin in liberalizacijo, ki ju zahteva WTO, raslo za en odstotek več na leto, kot bi sicer (McKibbin v Panitchpakdi in Clifford 2002: 146). To pomeni, da bo kitajski BDP v prvih petih letih po vstopu v WTO za pet odstotkov večji, kot bi bil sicer. Konvencionalni modeli, ki upoštevajo samo učinek carin, napovedujejo triodstotno povečanje, kar pomeni dodatnih 30 do 50 milijard dolarjev letno v prvih petih letih.

Graf 6.3. Predvidena rast BDP prvih pet let po vstopu v WTO (v odstotkih)

Vir: prirejeno po World Bank (2001)

6.2.3. Kmetijstvo

Kmetijstvo je bilo eno najboljčutljivejših vprašanj na pogajanjih o vstopu v WTO. To ni presenetljivo glede na to, da 900 milijonov od 1,3 milijarde Kitajcev živi na podeželju. Okoli 400 milijonov ljudi oziroma nekaj manj kot polovica vseh zaposlenih je kmetov (Fan v Mar in Richter 2003: 45). Že zdaj močno zaostajajo za sodržavljeni v mestih in so vse manj potrpežljivi. Vlada med pogajanja ni mogla spregledati potreb kmetov glede na velikost tega sektorja in osrednje vloge, ki jo je imel kmečki razred v revoluciji. Kitajski pogajalci so dosegli višje, do 8,5-odstotne subvencije za kmetijski sektor, kar je več, kot so želele ZDA. Kitajska je morala vseeno tudi popuščati. Carine za kmetijske proizvode je morala znižati na povprečno 17 odstotkov ali celo nižje (na 14,5 odstotka) za nekatere glavne ameriške izvozne proizvode, kot so svinjina, perutnina, vino in sir.

Za kitajsko kmetijstvo je značilna nizka produktivnost osnovnih pridelkov, kot so riž, žito in bombaž. Kitajska je šele pred kratkim opustila idejo o samozadostnosti in je začela uvažati manjše kvote riža (Chang 2002: 200). Radikalno spremenjen pogled Kitajske na samozadostnost je dobra novica tudi za ameriške in druge izvoznike kmetijskih pridelkov. Kitajska se je desetletja uspela prehranjevati sama, vendar se velikost obdelovalne površine na prebivalca zmanjšuje, degradacija okolja je vse večja, zato se za kmetijstvo uporabljajo vse slabša zemljišča. Ker so bili stroški politike samozadostnosti vse višji, zdaj vlada od domačih pridelovalcev zahteva 95-odstotno zadostitev potreb po žitu, medtem ko je še nedavno zahtevala 100-odstotno zadostitev.

S previdnim oddaljevanjem od samozadostnosti država manj pozornosti posveča pridelavi osnovnih kmetijskih proizvodov, bolj pa se je začela zanimati za pridelke z višjo dodano vrednostjo, kot sta zelenjava in sadje. Oddaljevanje od samozadostnosti bo verjetno povzročilo tudi spremembe okornega žitnega sistema. Podpredsednik vlade Wen Jiabao je sredi leta 2001 dejal, da bo Kitajska poskusno uvedla prosti trg za žito (China Daily, 22.8.2001). Veljavni žitni sistem kmetom zagotavlja določeno ceno za žito, ki je navadno višja od tiste na trgu, vendar kmetje s tem niso zadovoljni, saj jim onemogoča pridelavo pridelkov z višjo dodano vrednostjo. Sistem je poleg tega neučinkovit,

prepreden s korupcijo in je potreben sprememb. Spremembe tega režima bi lahko spodbudil vstop v WTO. Posredno je vstop v WTO pospešil tudi ukrepe, ki kmetom zagotavljajo več varnosti na svoji zemlji. Kitajske oblasti so leta 2002 sprejele zakon, ki kitajskim kmetom prvič v zgodovini omogoča dolgoročen najem zemlje.

Spremembe v kmetijstvu bodo imele izjemen spill-over učinek. Ljudje, ki ne bodo več vezani na zemljo, se bodo selili v mesta. Zastavlja se tudi vprašanje smiselnosti sistema *hukou*, s katerim oblasti omejujejo prosto gibanje, in verjetno bo v naslednjem desetletju postopoma spremenjen in morda celo ukinjen. Kitajska bo še kar nekaj časa država s pretežno ruralnim prebivalstvom, vendar bo WTO pospešil njeno preobrazbo v bolj urbano državo. Delež kmetov v delovni sili se je že sicer precej skrčil. Ob začetku reform leta 1978 je znašal tri četrtine, danes znaša le še 46 odstotkov. V ZDA, ki imajo izredno produktiven kmetijski sektor, ta delež na primer znaša tri odstotke. Migracije v smeri podeželje-mesto se bodo v naslednjih desetletjih pospešeno nadaljevale, a se Kitajska verjetno ne bo nikoli niti približala ravni ZDA. Postopoma se zmanjšuje tudi delež kmetijstva v BDP, ki je leta 2002 znašal 15 odstotkov.

Tabela 6.2. Delež BDP po sektorjih (v odstotkih)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kmetijstvo	20	19	19	18	16	15	15
Industrija	50	50	49	49	51	51	50
Storitve	30	31	32	33	33	34	35

Vir: World Bank (2002)

Kitajske oblasti so pričakovale, da bo imel vstop v WTO najbolj negativen vpliv prav na kmetijstvo, vendar se to prvo leto članstva ni zgodilo. Kitajska je še naprej beležila presežek v trgovini s kmetijskimi pridelki. Po podatkih kitajskega kmetijskega ministrstva se je izvoz vseh glavnih kmetijskih pridelkov (riž, žito, koruza, zelenjava in meso) v prvih osmih mesecih leta 2002 v primerjavi z istim obdobjem leto prej povečal za 10,9 odstotka in je dosegel 11,1 milijarde dolarjev, medtem ko se je uvoz celo zmanjšal za 1,9 odstotka na 7,49 milijarde dolarjev. Strokovnjaki svarijo pred pretiranim

optimizmom, saj se to v prihodnjih letih verjetno ne bo ponovilo. Kitajske oblasti najbolj skrbi naglo povečanje uvoza zaradi nižjih carin in nenaden padec izvoza. Vlada je izračunala, da bodo kmetje prva tri leta po vstopu v WTO na račun večjega uvoza izgubili 3,38 milijarde dolarjev prihodka (People's Daily, 28.9.2002).

6.2.4. Finančni sektor

Reforma finančnega sektorja je prav tako nujna za nadaljevanje visoke gospodarske rasti. To je eno izmed področij, na katero bo imel WTO največ vpliva. Slabo razvit bančni sektor se bo soočil z vse hujšo tujo konkurenco, ki se ji postopoma odpirajo vrata na kitajski trg. V finančnem sektorju, kot tudi na drugih področjih, se spremembe že dogajajo, toda ta sektor je eden politično najbolj občutljivih. Finance bo verjetno najtežje prilagoditi tržnim normam, saj kitajske oblasti s pomočjo finančnega sistema vodijo gospodarstvo tako, kot želijo. Ne glede na WTO bo treba počakati, ali bo Kitajska sprejela bolj tržno usmerjen sistem ali pa bo finančni sistem še naprej orodje političnega nadzora.

Obljube, ki jih je dala Kitajska v pristopnem sporazumu, so konkretne. Dve leti po vstopu bodo tuje banke lahko poslovale s kitajskimi podjetji v lokalni valuti, pet let po vstopu pa bodo lahko odpirale bančne račune za posameznike. Tuje firme lahko od vstopa Kitajske v WTO kupijo tretjino delnic Družb za upravljanje s premoženjem in investicijskih bank, tri leta po vstopu pa bodo lahko delež povečale na 49 odstotkov. Tuje banke bodo pet let po vstopu uživale iste ugodnosti kot domače banke. Kitajske banke se bodo takrat prvič soočile s pravo konkurenco.

Na prvi pogled ima Kitajska razmeroma dobro razvit finančni sistem, ki je pravi razcvet doživel po začetku reform. Štiri največje kitajske komercialne banke po premoženju spadajo med največje na svetu. Te banke imajo ogromno varčevalcev, njihovi krediti pa znašajo nekaj čez bilijon dolarjev ali približno toliko, kolikor znaša letni BDP Kitajske (Chang 2002: 124). Te številke govorijo o dobro razvitem kreditnem trgu in o družbi, ki

se ne utaplja v dolgovih. Zavarovalniški trg se od ustanovitve leta 1990 hitro razvija. Borzi v Shenzhenu in Šanghaju s 600 milijard dolarjev vrednim kapitalskim trgom sta skupaj že večji kot hongkonška borza (Chen in Thomas 2002: 676). Rast vseh vrst finančnih proizvodov, od vzajemnih skladov do življenjskih zavarovanj, je bila v zadnjem desetletju velika.

Dejansko pa gre za primitiven in spolitiziran finančni sistem, ki bo imel težave s konkuriranjem najpomembnejšim svetovnim finančnim institucijam (Panitchpakdi in Clifford 2002: 168). Največ problemov ima že zaradi svoje velikosti bančni sektor. Na področju kreditov vladajo štiri velike banke – Kitajska industrijska in komercialna banka, Kitajska banka, Kitajska gradbena banka in Kitajska kmetijska banka. Skupaj obvladajo več kot dve tretjini kreditnega trga (Paulson in Hu v Mar in Richter 2003: 50). Banke sprejemajo vloge posameznikov, ta denar pa posojajo državnim podjetjem. Slednja pa ta denar pogosto porabijo v skladu državnim planom ali celo povsem nenačrtovano, pri čemer ne upoštevajo tržnih načel. Rezultat je katastrofalen. Tipičen primer: Kitajska gradbena banka je posodila sredstva za izgradnjo železniške proge od premogovnika do kakih 100 kilometrov oddaljene elektrarne. Banka je pravočasno zagotovila potrebna sredstva za izgradnjo proge, ki je bil načrtovana v državnem planu, vendar elektrarna, ki je bil prav tako del načrta, ni bila nikoli zgrajena. Proga brez elektrarne je bila ekonomsko povsem neupravičena, banki pa je ostalo posojilo, ki ga nikoli ni dobila nazaj (Panitchpakdi in Clifford 2002: 169).

Ko so se dolgovi, kot je ta, kopičili, se je kitajsko vodstvo odločilo, da bo »politične« banke – tiste, ki imajo razvojno vlogo – ločilo od komercialnih bank. Leta 1994 je vlada ustanovila tri razvojne banke, štiri velike banke pa naj bi poslovale po tržnih načelih. Vendar se to ni zgodilo, nasprotno, delež neservisiranih posojil se je še povečal. Velike štiri banke so v 90. letih na veliko investirale v vprašljive nepremičninske projekte. V tem obdobju vlada ni imela moči, da bi ustavila kreditiranje projektov, ki niso bili del centralnega plana.

Ena od značilnosti vse večjega števila primerov korupcije so finančne zlorabe, v katere so pogosto vpleteni vplivni lokalni uradniki. Prav banke so eden največjih problemov vse bolj razširjene korupcije v državi, saj podkupnine odpirajo pot do posojil, ki jih nato nihče ne vrne. Državni računski urad je ocenil, da sta dve od štirih velikih bank – Kitajska industrijska in komercialna banka ter Kitajska gradbena banka – na račun nelegalnih dejavnosti izgubili 1,2 milijarde dolarjev. Premier Zhu Rongji je takrat zagrozil s strogimi kaznimi za bančne uslužbence, vpletene v nezakonito posojanje denarja. Navodilo centralne banke, naj zmanjšajo število neservisiranih posojil za dva do tri odstotke na leto, je pomenil dodaten pritisk na štiri največje banke (Chen in Thomas 2002: 678). Zaenkrat je še prezgodaj govoriti o tem, ali je imel ukrep zelen učinek ali ne. Z ukrepom so dosegli vsaj to, da so banke postale bolj previdne pri podaljševanju kreditov. Likvidnost bank se je v zadnjih letih sicer izboljšala, vendar ni nobenih jasnih znakov, da banke zdaj posojajo denar v skladu s tržnimi načeli.

Verjetno nihče, niti kitajsko vodstvo, ne ve, koliko znaša vsota neservisiranih posojil. Guverner centralne banke Dai Xianglong je leta 2001 priznal, da ima približno četrtna posojil določene težave (Bottelier 2002: 399). Kitajski uradniki so objavili malo konkretnih podatkov o obsegu neservisiranih posojil, vendar dovolj za razlikovanje tistih posojil, ki bodo v celoti odpisana, in tistih, ki imajo začasne težave. Ni povsem jasno, ali kitajske oblasti skrbi, da bi objava vseh podatkov prestrašila varčevalce in povzročila destabilizacijo bank, ali jih skrbi zadrega ob priznanju, kako resen problem so slaba posojila. Poleg tega odpisovanje posojil zmanjšuje dobiček in posledično prinaša manj sredstev v državno blagajno, zato finančno ministrstvo nasprotuje velikemu odpisovanju.

Nekateri neodvisni analitiki ocenjujejo, da ima 40 odstotkov posojil težave (Paulson in Hu v Mar in Richter 2003: 49), nekateri pravijo, da celo 75 odstotkov (Financial Times, 22.6.2001). Leta 2001 je Kitajska banka objavila, da je imela leta 1999 28,8 odstotka neservisiranih posojil, dvakrat več, kot so izračunali pred tem z drugačno metodologijo. Čeprav je zaradi visoke stopnje slabih posojil ta banka praktično nelikvidna, so agencije in analitiki v tej potezi videli pripravljenost banke, da se resno spoprime s tem problemom. Ne glede na to, kakšne so resnične številke, se strokovnjaki strinjajo, da se je

treba odločno spopasti s tem vprašanjem, da bi kitajske banke pripravili na odpiranje trga in tujo konkurenco.

Kitajska se je reševanja problema lotila leta 1999, ko je ustanovila Družbe za upravljanje s premoženjem (Chang 2002: 131). Te družbe naj bi banke rešile vseh neserevisiranih posojil. Za vsako od štirih velikih bank je bila ustanovljena ena družba, ki naj bi prevzela slabe kredite posamezne banke. Čeprav naj bi bile to neodvisne institucije, so v njih delali ljudje, ki so prej delali v bankah.

Družbe so se najprej izkazale za razmeroma uspešne. V zameno za delež so prevzele številne dolgove, kar je podjetjem, ki so delovala uspešno, omogočilo, da so z zmanjšanjem dolga in dokapitalizacijo dosegla uravnoteženje bilance. Uprave pa novemu lastniku pogosto niso pustile upravljati podjetja, pojavilo pa se je tudi vprašanje, ali so banke in družbe sploh imele ustrezno znanje za vodenje podjetij.

Družbe za upravljanje s premoženjem so bile počasne tudi pri prodaji svojih deležev v podjetjih. Uprave, ki so od vlade dobile navodilo, da morajo pokriti vsaj 30 odstotkov vloženega denarja, so zahtevale previsoko ceno. Družbe so želele ustvariti čim manjšo izgubo, niso pa gledale na dolgoročno rešitev problema, ki bi pomenil manjši pritisk na banke in predvsem davkoplačevalce. Izguba bi se povrnila, če bi deleže prodali nekemu, ki bi jih znal uporabiti produktivno. Strokovnjak za kitajski finančni sistem Nicholas Lardy meni, da je finančna kriza neizogibna. Neserevisirani krediti se še naprej nabirajo, Družbe za upravljanje s premoženjem ne opravljajo svojega dela, malo znamenj je, da se tradicionalne navade kreditiranja spreminjajo. Lardy meni, da neserevisirana posojila znašajo 75 odstotkov kitajskega BDP. Za primerjavo, kreditna kriza v 80. letih je ZDA stala tri odstotke BDP (Financial Times, 22.6.2001).

Vprašanje slabih kreditov in njihovega reševanja je kritično iz več razlogov. Največji je seveda grožnja finančnemu sistemu. Slabi krediti upočasnjujejo gospodarsko rast in trošijo vire, ki bi jih lahko uporabili produktivneje. Poleg tega kitajske davkoplačevalce stanejo ogromno denarja. Dlje kot se odlaša z reševanjem problema, višji bo končni račun.

Neservisirani krediti opozarjajo tudi na vprašanje kredibilnosti in transparentnosti kitajskega gospodarstva. Reševanje tega problema je preizkus, ali je Kitajska sposobna spraviti v red svoje gospodarstvo. Doslej se je reševanja lotila na netrasparenten način, rezultati pa so majhni.

Kitajske banke so pred najtežjim preizkusom: so sposobne sprejeti modernejšo kreditno prakso? Se bo politično motivirano posojanje končalo? Se bodo kitajske banke odvadile posojanja denarja na podlagi osebnih odnosov? To bo zadnji preizkus, ki bo pokazal, ali je kitajski bančni sistem sposoben tekmovati s tujo konkurenco.

Banke in njihova vodstva delajo korake v pravo smer. Štiri velike banke vodijo razmeroma mladi direktorji, pripravljeni na reforme. Zavedajo se, kakšni izzivi jih čakajo na splošno in v zvezi z WTO. Sprožili so številne programe, s katerimi naj bi banke postale bolj tržno usmerjene. Centralne oblasti spodbujajo njihov ambiciozni načrt, da bi delnice državnih bank uvrstili v kotacije tujih borz. To bi zagotovilo svež kapital in odprlo možnosti institucionalnim investitorjem (Paulson in Hu v Mar in Richter 2003: 69).

6.2.5. Telekomunikacije

Kitajske telekomunikacije so paradoks: po eni strani gre za enega najhitreje rastočih sektorjev kitajskega gospodarstva, po drugi strani pa nadzor nad njimi ostaja trdno v rokah vlade. Z nadzorovanim odpiranjem je kitajski telekomunikacijski trg v zadnjih desetih letih postal eden največjih in najhitreje rastočih na svetu. Leta 1990 je bil telefonski priključek še prava redkost, saj je bilo na 1000 prebivalcev le šest telefonov. V celi državi je bilo le sedem milijonov telefonskih linij (Panitchpakdi in Clifford 2002: 174). Za priključke so bile dolge čakalne dobe in ljudje brez zvez so nanje čakali več let. Spremembe so prišle z obsežnim državnim programom. Kitajska je v 90. letih z državnim planom in uspešnim uvozom tehnologije zagotovila dodatnih 140 milijonov telefonskih priključkov.

Razvoj mobilne telefonije je bil še bolj osupljiv. Kitajska je julija 2001 prehitela ZDA po številu uporabnikov mobilnih telefonov – takrat jih je bilo 120,6 milijona. Število naročnikov se je povečevalo za nekaj deset milijonov na leto. Še konec leta 1999 jih je bilo le 43 milijonov. Večji del trga obvladata dve družbi, China Mobile in China Unicom, katerih delnice kotirajo na borzah v New Yorku in Hongkongu (Panitchpakdi in Clifford 2002: 174).

Kljub neverjetni dinamiki razvoja je telekomunikacijski sektor tudi eden najbolj nadzorovanih (Chang 2002: 105). Ministrstvo za informacijsko industrijo je bilo osredotočeno na razvoj peščice domačih firm in je preprečevalo tujcem, da bi želi sadove kitajskega trga. Vlada se enostransko in brez posvetovanja z družbami odloča o spremembah cen. To dejstvo govori o tem, da je vlada še vedno močno vpletena v gospodarstvo, in verjetno bo moralo miniti še precej časa, preden se bo kitajsko gospodarstvo osvobodilo vmešavanja oblasti.

Vladna politika negovanja državnih podjetij je doslej prinašala ogromne zasluške. Prav zaradi zaščite je bil China Mobile leta 2000 in 2001 med najuspešnejšimi podjetji v državah v razvoju. Čeprav je tudi China Mobile prizadel padec vrednosti delnic telekomunikacijskih podjetij na svetovnem trgu, je bila sredi leta 2001 vrednost podjetja na trgu neverjetnih 90 milijard dolarjev. Njegov dobiček se je leta 2000 z 2,2 milijarde dolarjev povečal na 7,8 milijarde (Chang 2002: 83). Drugi veliki mobilni operater na Kitajskem, China Unicom, je bil ob uvrstitvi delnic na borze osmo največje telekomunikacijsko podjetje na svetu. Ko je na kitajski trg vstopila tuja konkurenca, sta bila China Mobile in China Unicom dobro pripravljena. Vse ovire bodo odstranjene v šestih letih po vstopu Kitajske v WTO.

6.2.6. Avtomobilska industrija

Zaradi pomembne vloge avtomobilske industrije v večini gospodarstev so med pogajanjmi za vstop Kitajske v WTO temu sektorju posvetili veliko pozornosti. Rezultat pogajanj bo imel velik vpliv na investiranje in zaposlovanje. Na Kitajskem je trenutno več kot sto tovarn avtomobilov in tovornjakov. Večinoma gre za majhne in nizkotehnološke obrate, vendar so pomembni za kraje, v katerih se nahajajo.

Prodaja avtomobilov na Kitajskem skokovito narašča. Leta 2002 so prodali 3,25 milijona vozil, za leto 2003 pa predvidevajo prodajo štirih milijonov vozil. Levji delež prodaje predstavljajo na Kitajskem izdelana vozila, vendar se zaradi zniževanja carin in povečevanja uvoznih kvot povečuje tudi prodaja uvoženih vozil. Po podatkih Kitajske zveze proizvajalcev avtomobilov so leta 2002 prodali 120.000 vozil, za leto 2003 pa napovedujejo prodajo med 150.000 in 180.000 uvoženih avtomobilov (People's Daily, 19.1.2003).

Pred vstopom Kitajske v WTO je bil uvoz avtomobilov strogo omejen. Podjetja so potrebovala uvozna dovoljenja, carine pa so bile tako visoke, da so podvojile ceno avtomobila. Leta 2001 so bile carine od 80 do 100-odstotne, še nekaj let pred tem pa celo 200-odstotne. Tuje družbe dejansko niso mogle uvažati avtomobilov, temveč so za to skrbele kitajske državne firme – General Motors ali Ford na primer nista mogla uvažati svojih avtomobilov. Prav tako niso smele prodajati avtomobilov, zagotoviti financiranja za nakup avtomobila ali nuditi servisnih storitev po nakupu.

Tuji proizvajalci avtomobilov so se srečevali še z drugimi ovirami. Kitajske oblasti so tuje družbe, ki so se odločile za proizvodnjo na Kitajskem, prisilile, da so postavile večjo proizvodnjo, predvsem sestavnih delov, kot bi jo sicer. To pomeni, da so morale zagotoviti več znanja v obliki prenosa tehnologije. Stroge omejitve so veljale tudi za odpiranje novih tovarn. Tuje družbe niso smele imeti v lasti več kot 50 odstotkov tovarne in za proizvodnjo določenega modela so morale dobiti dovoljenje vlade. GM je na primer porabil dve milijardi dolarjev za avtomobilsko tovarno v Šanghaju in proizvodnjo

sestavnih delov. Kljub temu je moral pristati na zahtevo kitajske vlade, da v tovarni proizvaja vozila buick, ki ni ravno avtomobil za povprečnega kitajskega kupca. Šele kasneje je dobil dovoljenje tudi za izdelavo družinskega modela.

WTO prinaša velike spremembe. Carine se bodo z 80 do 100 odstotkov v petih letih po vstopu postopoma znižale na 25 odstotkov. Carine na avtomobilske dele se bodo znižale na povprečno deset odstotkov v šestih letih. Distribucija, prodaja in servisne storitve so se odprle za tuje investitorje takoj po vstopu Kitajske v WTO. Dve leti po vstopu lahko tuje družbe postanejo večinski lastniki podjetij na Kitajskem, tri leta po vstopu pa bodo odpravljene vse omejitve za tuje uvoznike in izvoznike.

Tuje firme lahko financirajo prodajo, kar bo prodajo močno spodbudilo, saj je kreditiranje na Kitajskem omejeno celo za podjetja, posojila za posameznike pa praktično ne obstajajo. Zahteve po lokalnem deležu proizvodnje, prenosu tehnologije in izvozu so bile odpravljene do vstopa v WTO. Proizvajalci imajo tudi več svobode pri uvajanju novih modelov in novih vozil. Prav tako ne potrebujejo več dovoljenja centralne vlade za investicije v vrednosti do 100 milijonov dolarjev.

Kitajsko vodstvo se zaveda, da z vstopom v WTO ni več poti nazaj. Ta organizacija je spodbudila nadaljnjo transformacijo kitajskega gospodarstva, njene zahteve pa so sprožile nekatere reforme, s katerimi bi Kitajska še odlašala. Ko bo zgodbe o reformah kitajskega gospodarstva konec, bodo zmagovalci vsi – Kitajci, kitajsko gospodarstvo in seveda tuja podjetja.

7. ZAKLJUČEK

V nalogi sem poskušal potrditi hipotezo, da je vstop Kitajske v WTO pospešil politične in gospodarske reforme v tej državi. Moja trditev se je skozi besedilo izkazala za povsem pravilno. Kitajska je z vstopom v WTO sprejela številne obveznosti, ki niso zagotovile le nadaljevanja reform njenega političnega in gospodarskega sistema, temveč so jih tudi pospešile. Brez zunanjega pritiska bi z nekaterimi reformami odlašali in jih prelagali na prihodnost.

Država z največ prebivalci na svetu je obsežne reforme opravila že v preteklih dveh desetletjih, toda večina najtežjih jo z vstopom v WTO še čaka. Izpolnjevanje zahtev in obveznosti do organizacije zagotavlja, da se bo tok sprememb nadaljeval kljub morebitnemu notranjemu odporu.

Kitajske oblasti so se dela lotile resno. Pri reformah pravnega sistema je vlada v prvem letu članstva v WTO naredila velik korak naprej. Sprejela je na primer številne nove zakone, odpravila ali spremenila stare, ki niso bili v skladu z zahtevami WTO, veliko pozornosti je namenila tudi prestrukturiranju različnih ministrstev in vladnih agencij tako na državni kot na lokalni ravni. Z uvedbo nepristranskih in neodvisnih organov ter različnih postopkov na področju trgovine je bil narejen velik napredek k večji preglednosti pravnega sistema. Gospodarski razvoj in večja blaginja, ki ju bo omogočil WTO, bosta v prihodnosti okrepila tudi zanimanje za demokratične spremembe in človekove pravice.

Ker na Kitajskem vprašanje gospodarskih reform v nasprotju s političnimi ni bilo nikoli sporno, je vstop v WTO še pospešil transformacijo kitajskega gospodarstva. Tuje neposredne investicije, ki so eden najpomembnejših dejavnikov nadaljnjih sprememb kitajskega gospodarstva, so se z vstopom v WTO še povečale. Članstvo v tej organizaciji namreč zmanjšuje tveganje za tuje vlagatelje. Po decembru 2001 so se tujemu kapitalu začela odpirati tudi vrata v številne sektorje kitajskega gospodarstva, ki so bili pred tem

zaprti. V preteklosti dobro zaščiteni finančni, telekomunikacijski in avtomobilski sektor se zdaj prvič resno soočajo s tujo konkurenco. Na njen prihod se je dobro pripravil zasebni sektor, ki je z reformami postal gonilna sila kitajskega gospodarstva in predstavlja že več kot polovico kitajskega BDP. Oblasti se zavedajo pomembnosti zasebnega podjetništva, zato mu namenjajo veliko pozornosti in tudi politične podpore.

Velik izziv za kitajsko vlado je nadaljnje prestrukturiranje podjetij v državni lasti. Številnim od preostalih 62 milijonov delavcev v državnem sektorju grozi izguba dela, zato bi se reformam lahko uprli. Toda le z reformami se bodo neučinkovita in zastarela državna podjetja lahko postavila ob bok tuji konkurenci, ki s članstvom Kitajske v WTO dobiva dostop do njenega trga z 1,3 milijarde potencialnih potrošnikov.

Še ena družbena skupina, ki bi se utegnila zoperstaviti nadaljnjim spremembam in prilagajanju WTO, so kitajski kmetje. Če se bo njihov gmotni položaj v primerjavi z ostalimi državljani še naprej slabšal, se bodo reformam uprli. Kitajski kmetje potrebujejo bolj tržno usmerjeno kmetijsko politiko, več varnosti na zemlji, ki jo obdelujejo, in proste roke pri odločanju o lastni prihodnosti.

Vlada bo morala več pozornosti nameniti tudi vse večjim socialnim razlikam. Delavci v mestih namreč zaslužijo dvakrat več kot njihovi sodržavljeni na podeželju, razlike pa se še povečujejo. Povečuje se tudi prepad med razmeroma bogatimi obalnimi provincami na vzhodu države in revno notranjostjo. Vlada se je reševanja tega problema lotila z obsežnim programom razvoja zahodnih provinc.

Kitajska se je v 25 letih gospodarskih reform zelo spremenila, vstop države v WTO pa je zagotovil, da se bodo spremembe nadaljevale. Reforme, ki jih je leta 1978 sprožil Deng Xiaoping, so bile poskusne in niso imele jasnega cilja, izpolnjevanje zahtev WTO pa jim daje obliko. V odločitvi kitajskega vodstva za članstvo v tej organizaciji odseva prepričanje, da notranje reforme potrebujejo zunanji pritisk. Kitajski voditelji se zavedajo, da je izvajanje standardov WTO v njihovem lastnem interesu, zato je vstop države pospešil gospodarske in politične spremembe, hkrati pa je okrepil organizacijo. WTO je z

vstopom Kitajske bližje zastavljenemu cilju – postati to, kar ima v svojem imenu – **svetovna** trgovinska organizacija.

8. VIRI

Abnett, William B. (2002) *China and Compliance with World Trade Organization*. Seattle: The National Bureau of Asian Research.

Amnesty International (2002) *Human Rights in China in 2001 – A New Step Backwards*.

Bai, Shouyi (2002) *An Outline History of China*. Beijing: Foreign Languages Press.

Bottelier, Peter (2002) Implications of WTO Membership for China's State-owned banks and the Management of Public Finance: issues and strategies. *Journal of Contemporary China* 11(32), 397-411.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez v sodelovanju z Moniko Kalin-Golob (2000) *Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Chang, Gordon G. (2002) *The Coming Collapse of China*. London: Arrow.

Chen, Ji, Steve Thomas (2002) WTO and China's Financial Services. *Journal of Contemporary China* 11(33), 673-682.

Chow, Gregory C. (2002) *The Impact of Joining WTO on China's Economic, Legal and Political Institutions*. Princeton: Princeton University.

Fewsmith, Joseph (1999) *China and the WTO: the Politics Behind the Agreement*. Seattle: The National Bureau of Asian Research.

Fewsmith, Joseph (1999) *The Impact of the WTO/PNTR on Chinese Politics*. Seattle: The National Bureau of Asian Research.

Human Rights Watch (2000) *China's Accession to the WTO and Human Rights*.

International Financial Corporation (2000) *China's Emerging Private Enterprises*.

Khor, Martin (2003) Transparency and participation in the WTO decision-making process and procedures. *Third World Resurgence* 153/154, 24-34.

Kim, Icksoo (2002) Accession into the WTO: external pressure for internal reforms in China. *Journal of Contemporary China* 11(32), 433-458.

Lin, Liangqi (2002) *China: Facts & Figures 2002*. Beijing: New Star Publishers.

Mar, Pamela C.M., Frank-Juergen Richter (2003) *China: Enabling A New Era of Changes*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia).

Meisner, Maurice (1999) *Mao's China and after: a history of the People's Republic*. New York: The Free Press.

Natek, Karel, Marjeta Natek (2000) *Države sveta 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Overholt, William H. (1993) *China: The next economic superpower*. London: Weidenfled & Nicolson.

Panitchpakdi, Supachai, Mark L. Clifford (2002) *China and the WTO*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia).

Rošker, Jana (1992) *Zmajeva hiša: oris kitajske kulture in civilizacije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Saje, Mitja (1999) Deng Xiaoping in njegov vpliv na politiko ter reforme sodobne Kitajske. *Azijske in afriške študije* 3(1/2), 51-75.

- Spence, Jonathan (1990) *The Search for Modern China*. New York: W.W. Norton.
- United States Trade Representative (2002) *2002 Report to Congress on China's WTO Compliance*.
- Wei, Liang (2002) China's WTO Negotiation Process and its Implications. *Journal of Contemporary China* 11(33), 683-719.
- World Bank (1997) *China 2020: Development Challenges in the New Century*.
- World Bank (2001) *Empowerment Security and Opportunity Through Law and Justice*.
- World Bank (2002) *2002 World Development Indicators*.
- World Bank (2003) *China – Country assistance strategy*.
- Xing, Fan (2001) *China's WTO Accession and Its Telecom Liberalization*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- Zhang, Jialin (2000) Sino-US Trade Issues After the WTO Deal: a Chinese Perspective. *Journal of Contemporary China* 9(24), 309-322.
- (1995) Marakeški sporazum o ustanovitvi Svetovne trgovinske organizacije. Uradni list Republike Slovenije – Mednarodne pogodbe, št.36/1995.

INTERNET

Amnesty International, <http://www.amnesty.org> (1.6.2003).

Compilation of the Legal Instruments on China's Accession to the World Trade Organization, <http://www.chinadaily.com.cn/layer/index.htm> (15.6.2003).

Criticism of WTO Practices and Structures, http://www.thefactz.org/WTO/wto_crit_prac.html (10.10.2003).

Human Rights watch, <http://www.hrw.org> (1.6.2003).

International Financial Corporation, <http://www.ifc.org> (21.7.2003).

United States Trade Representative, <http://www.ustr.gov> (21.6.2003).

World Bank, <http://www.worldbank.org> (18.5.2003).

World Trade Organization, <http://www.wto.org> (18.5.2003).